Tio sätt att stärka barn och unga

Ett minoritets- och urfolksperspektiv

HUGO VALENTIN-CENTRUM
SVENSKA TORNEDALINGARS RIKSFÖRBUND
RUOTSINSUOMALAISTEN VALTUUSKUNTA SVERIGEFINLÄNDARNAS DELEGATION
Sverigefinska ungdomsförbundet
Svenska kyrkan

Förord

Alla barn har rätt att känna sig trygga och värdesatta. De har rätt att utvecklas intellektuellt, kulturellt och andligt. De har rätt att bli hörda och vara delaktiga.

Barnkonventionen ger minoritets- och urfolksbarn specifika rättigheter. Barn som tillhör nationella minoriteter och urfolket samerna är fortfarande marginaliserade i många sammanhang. Deras rättigheter och behov beaktas inte fullt ut i Sverige. Även inom den egna gruppen kan barn och unga ha svårt att göra sina röster hörda.

Denna rapport handlar om hur man kan stärka minoritets- och urfolksbarn i Sverige. Med minoritet menar vi i detta sammanhang nationella minoriteter. Rapporten är en del i Svenska kyrkans arbete att främja och utveckla det flerspråkiga arbetet bland barn och unga.

Vi har frågat ett antal personer, barn, unga och vuxna om hur man kan stärka minoritets- och urfolksbarn och vi har fått många svar. Vi vill tacka alla er som bidragit med synpunkter, teckningar och foton!

Rapporten är ett samarbete mellan Svenska kyrkan och Hugo Valentin-Centrum vid Uppsala universitet och har författats av juristen Kaisa Syrjänen Schaal och professor Leena Huss. Författarna är båda ledamöter i presidiet för Sverigefinländarnas delegation. Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset och Sverigefinska ungdomsförbundet har bistått i kartläggningsarbetet och genomförda hearingar med barn och unga.

Uppsala, den 2 april 2014

Innehåll

Förord 2

Sammanfattning 5

1. Barn och unga och regelverken 7

Tydligare barnrättsperspektiv 7
Minoritets- och urfolksbarn glöms bort 7
Kritisk rapport ledde inte till åtgärder 8
Slutsatser 9

Åtaganden rörande barn och unga 9
Viktiga minoritetsbestämmelser 9
Viktiga urfolksprinciper 10

Problemområden i genomförandet 11
Barn och unga – en viktig målgrupp för insatser 11
Internationell kritik 11
Slutsatser 13

2. Att få vara sig själv 14

Mentorer som verktyg 14

Kopplingen mellan identitet och språk 16

Ifrågasättande och utsatthet är vardag 17
Negativa erfarenheter 17
Sverigefinska ungas hälsa 19
Pressen på samiska barn och unga 20
Slutsatser 23

3. Att få tillgång till sitt språk 24

Ett liv med minoritetsspråk 24
Flerspråkighetens fördelar 24
Språklig revitalisering 24
Vad krävs för att barn och unga ska kunna bli flerspråkiga? 25
Exempel 1: Sverigefinska barns tankar om finskan 26
Exempel 2: ”Hundarna förstår bara finska” 29
Exempel 3: ”Samiska är roligt och viktigt men svårt” 30

Tillgång till språk i skolan 31
Skolan och minoritetsspråken 31
En förändring håller på att ske men mer behövs 31
Kritisk rapport om skolan 32

Aktiv revitalisering 33
Vem ska styra revitaliseringen bland barn och unga? 33
Viktigt med trygga arenor och låga trösklar 35
Samverkan mellan flera aktörer 37
Att synliggöra minoritetsspråken 37
Slutsatser 39

Omslagsfoto
Foto: Linda Mickelsson

4. Att kunna påverka sin egen situation 40
En demokrati- och rättighetsfråga 40
Barns tankar om inflytande 40
Ungas tankar om inflytande 41
Stor risk för demokratiskt underskott 44
Hörs de unga i de kommunala samråden? 47
Slutsatser 49
Slutord: Att göra skillnad 50

Sammanfattning

Barns och ungas egen förmåga behöver lyftas fram tydligare och deras inflytande måste förbättras. Det är ett gemensamt ansvar för beslutsfattare, myndighetsföreträdare och det civila samhället.

Tio sätt att stärka barn och unga

1. Arbeta för att synliggöra barnperspektivet i minoritets- och urfolkssammanhang

Inom barnrättspolitiken behöver minoritets- och urfolksbarns rättigheter enligt barnkonventionen lyftas fram tydligare. Inom minoritets- och samepolitiken behöver barnperspektivet förtydligas ytterligare. Det behövs ett systematiskt arbete för att synliggöra barns och ungas situation.

2. Fortsätt att protestera när minoritets- och urfolksbarns rättigheter kränks

Det är viktigt att fortsätta att protestera när minoritets- och urfolksbarns rättigheter kränks eller inte uppfylls. Minoriteternas och urfolkets organisationer och institutioner behöver arbeta aktivt med att öka den egna kunskapen om de rättigheter som Sverige åtagit sig att förverkliga. Barn och unga och deras föräldrar behöver ha mer kunskap om barns rättigheter och minoritets- och urfolksrättigheter. Systematisk dokumentation av kränkningar och aktiv rapportering till övervakningsmekanismer kan vara sätt att förstärka rättighetsarbetet.

3. Skapa sammanhang där minoritets- och urfolksbarn får vara normen

Minoritets- och urfolksbarn upplever utsatthet och ifrågasättande. Det är angeläget att uppmärksamma deras situation och motverka utsatthet. Att skapa sammanhang och frizoner där minoritets- och urfolksbarn och unga får vara normen, om än bara under ett tag, kan stärka dem i deras identitet, göra dem tryggare och öka livsmodet.

4. Ändra strukturer så att barns och ungas behov och förutsättningar beaktas bättre

Minoritets- och urfolksorganisationer behöver i högre grad beakta barns och ungas behov i de egna strukturerna och finna former för sin organisation och verksamhet som gynnar identitetsutveckling och språklig revitalisering. Aktörer som riktar sig till barn och unga generellt behöver beakta minoritets- och urfolksbarns behov i högre omfattning. Utbildningssystemet erbjuder inte barnen en reell chans att lära sig minoritetsspråken på en hög nivå vilket äventyrar språkens överlevnad i Sverige på lång sikt. För att förbättra situationen måste revitaliseringen av alla fem minoritetsspråk effektiviseras, nya metoder skapas och resultaten analyseras kontinuerligt. Om det inte finns en tydlig bild av vad som fungerar i olika situationer, finns det risk för att insatserna inte leder till önskad effekt.

5. Skapa arenor där minoritetsspråket kan användas och där kulturen värdesätts

Det är viktigt att erbjuda barn och unga en möjlighet att lära sig minoritetsspråket eftersom den är så nära kopplad till identiteten. Forskning och beprövad erfarenhet visar att det är mycket fördelaktigt för minoritets- och urfolksbarn att bli flerspråkiga. Många av barnen visar också själva på en positiv attityd till att lära sig sitt minoritetsspråk.

6. Låga trösklar – så att fler kan och vågar vara med

De arenor som erbjuds barn och unga måste upplevas som tillräckligt trygga för att även de som inte är säkra på sina språkkunskaper vågar ta steget och komma med. Det är viktigt att väcka intresse för minoritetsspråket. Det behövs helt minoritetsspråkiga sammanhang där barn och unga kan språkbada, men det behövs också tvåspråkiga sammanhang där även den som inte kan så mycket ännu vågar och vill vara med.

7. Kreativt, roligt och intressant!

Verksamheterna måste vara lockande och kreativa, barnens och de ungas glädje och entusiasm måste vara vägledande för utformningen av verksamhet som riktar sig till dem. Vuxna vet sällan själva vad som är kreativt, roligt och intressant för barn och unga.

8. Öka samverkan mellan fler aktörer

Särskilt på lokal nivå kan samverkan och samarbete mellan flera aktörer ge extra kraft till arbetet eller möjliggöra att man gemensamt kan åstadkomma insatser som stärker barn och unga. Det kan vara att sätt att förverkliga ett projekt som annars inte går att genomföras.

9. Barn och unga kan – om de bara ges möjlighet

Barn och ungas egen förmåga ska inte underskattas. Barn och unga kan bidra med värdefulla synpunkter, om de bara ges möjlighet till inflytande. Barn och unga behöver ges möjlighet att få växa i sin roll att vara delaktiga. Om verksamhet som riktar sig till dem utformas på ett sätt där de själva fått påverka blir det bättre.

10. Stärk barns och ungas möjligheter att påverka

Fler kan göra något för att förbättra barns och ungas möjligheter att påverka. Det behövs ett systematiskt arbete för att fånga in och synliggöra ungas synpunkter i det kommunala arbetet.

1. Barn och unga och regelverken

”De vuxna, vare sig det är frågan om föräldrar, lärare eller andra, bör lita på att barnen själva är experter på sin situation och att de ofta kommer med de bästa lösningarna” [1]

Tydligare barnrättsperspektiv

I år uppmärksammar Sverige att **FN:s konvention om barnets rättigheter**[2] fyller 25 år. Barnrättsperspektivet och barnkonventionen har med åren fått allt större genomslag i Sverige och bland annat en del kommuner och Svenska kyrkan har utvecklat arbetssätt för att mer systematiskt beakta detta perspektiv i verksamheten.[3]

Målet för barnrättspolitiken är att barn och unga ska respekteras och ges möjlighet till utveckling och trygghet samt delaktighet och inflytande.[4] Målet grundar sig på de åtaganden som Sverige har tagit på sig genom att ratificera barnkonventionen.[5]

Det finns en tydlig koppling mellan barnkonventionens bestämmelser och ett antal åtaganden som Sverige åtagit sig rörande nationella minoriteter.

När det gäller urfolksbarn röstade Sverige för **FN:s urfolksdeklaration** i generalförsamlingen i september 2007.[6] Flera artiklar i urfolksdeklarationen berör barn och unga och staterna ska också ägna särskild uppmärksamhet åt de rättigheter som barn och unga har.[7]

Hur barn och ungdomsperspektivet omhändertagits inom den svenska samepolitiken är oklart, liksom hur regeringen avser att omsätta rekommendationer som FN tagit fram rörande urfolksbarn. FN:s barnrättskommitté har gett ut en särskild kommentar om hur stater bör beakta urfolksbarnens situation under barnkonventionen. Denna har översatts till svenska.[8]

Minoritets- och urfolksbarn glöms bort

En grupp av barn, vars behov och rättigheter dock inte diskuterats i barnrättssammanhang i någon större utsträckning, är barn som tillhör de nationella minoriteterna och urfolket samerna.

I artikel 30, barnkonventionen anges att barn som tillhör minoriteter eller urfolk har rätt till sitt språk och en kulturell identitet.

Regeringens strategi för att stärka barnets rättigheter, som presenterades i juni 2010, innehåller inga skrivningar om minoritets- eller urfolksbarnens situation. Däremot konstateras i strategin att barnkonventionen översatts till de nationella minoritetsspråken. I strategin anges att det måste finnas aktuell kunskap om barns levnadsvillkor till grund för beslut och prioriteringar som rör barn.[9] Tillgången till en god utbildning, en trygg uppväxt, delaktighet i samhället och samhällets stöd och skydd ska särskilt följas upp. Nya uppföljningssystem och indikatorer behöver utvecklas för detta ändamål.

Den aktuella kunskapen om nationella minoritets- och urfolksbarn är fortfarande begränsad i dag. Det finns indikationer på att det till exempel behövs en tydligare bild av barns och ungas hälsa och diskriminering.

---

1 Krista Orama: ”Vi är ju också människor!” – Ett barnrättsperspektiv på nationella minoriteter i Sverige, Hugo Valentin-centrum, Rapport nr 6:2011, sid. 120, http://www.valentin.uu.se/publikationer/skriftserier/namisserien/ocksamanniskor/

2 http://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/konventionstexten/

3 http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=943670 ; http://www.skl.se/vi_arbetar_med/demokrati/mr

4 Prop. 2008/09:1, bet.2008/09:SoU1, rskr. 2008/09:127

5 Prop. 2013/14:01 utgiftsområde 9, http://www.regeringen.se/content/1/c6/22/37/09/939ca818.pdf

6 http://undesadspd.org/IndigenousPeoples/DeclarationontheRightsofIndigenousPeoples.aspx

7 Se t.ex. artikel 21

8 http://www.barnombudsmannen.se/Global/Publikationer/Allm%c3%a4nna%20kommentarer/11%20barn%20som%20till-h%c3%b6r%20ursprungsbefolkningar%20och%20deras%20r%c3%a4ttigheter.pdf

9 Prop. 2009/10:232, se sid. 41, http://www.regeringen.se/content/1/c6/14/87/01/e6d5b9d9.pdf

En del statliga kartläggningar som görs rörande de nationella minoriteterna beaktar dock inte alltid dessa barns och ungas behov. Det innebär ett osynliggörande och konsekvensen kan bli att dessa grupper inte omfattas av olika typer av insatser.

När Sverige senast rapporterade till FN om hur barnkonventionen efterlevts under perioden 2007-2012 saknades det analyser som rör nationella minoritets- och urfolksbarns situation och deras rättigheter. Det ges endast en allmän beskrivning av de insatser som gjorts på minoritetsområdet. Frågor som rör utsatthet i form av diskriminering, trakasserier, renskötande samiska familjers pressade situation eller att minoritetsbarns rättigheter kränks inom utbildningsväsendet berördes inte.[10] Trots att länderna särskilt ska redovisa insatser som gjorts i förhållande till artikel 30 i konventionen, omnämns inte minoritets- eller urfolksbarn i det avsnittet.

Kritisk rapport ledde inte till åtgärder

Barnombudsmannen, BO, som är den myndighet som arbetar särskilt med att implementera barnkonventionen, publicerade 2008 en rapport om samiska barns inflytande.[11] I rapporten konstaterades bl.a. att

- det samiska språket är av avgörande betydelse för att barnen ska känna en trygg identitet
- det finns brister i skolundervisningen
- det saknas skolmaterial och lärare som behärskar språket och att
- det inte finns läroböcker på samiska om de svenska samernas historia.

BO lämnade i rapporten en rad rekommendationer till regeringen, bl.a. att förekomsten av diskriminering och mobbning bland de nationella minoriteterna behöver undersökas. Något nytt uppdrag att arbeta vidare med problematiken som rör specifikt samiska barn och unga lämnades dock aldrig från regeringen. På direkt förfrågan vad rapporten ledde till berättar en medarbetare på BO att regeringen lät översätta barnkonventionen till de nationella minoritetsspråken.[12] BO arbetar dock generellt med den typen av frågor som rör utsatthet som framkom i rapporten.

Varken BO:s senaste underlag till regeringen rörande efterlevnaden av barnkonventionen eller den senaste tilläggsrapporten om barnkonventionen från 2014 berör de nationella minoritets- eller urfolksbarnens situation särskilt.[13] Detta trots att barns och ungas möjligheter att utveckla en minoritets- eller urfolksidentitet och att tillägna sig språk, kultur och traditionella kunskap är centrala frågor och regleras i barnkonventionen. Minoritets- och urfolksbarnen omnämns inte ens under redovisningen av artikel 30 i barnkonventionen.

Regeringen har i december 2013 förlängt ett avtal med Sveriges kommuner och landsting, SKL, om intensifierat arbete med barnkonventionen.[14] I beslutet konstaterar regeringen att SKL har en mycket viktig roll i att förverkliga barns rättigheter:

> ”Beslutsfattare och olika yrkesgrupper måste ha kunskap om barns levnadsvillkor och om hur barnets rättigheter ska omsättas i beslut och åtgärder som rör barn och följa upp sådana beslut och åtgärder ur ett barnrättsperspektiv. Samverkan mellan olika aktörer och verksamheter i frågor som rör barn är särskilt viktig i kommuner och landsting för att kunna säkerställa de rättigheter som varje barn har.”

10 http://www.regeringen.se/content/1/c6/19/67/53/ab232d0b.pdf

11 BO: ”Rätten till delaktighet och inflytande för samiska barn och ungdomar”, http://www.barnombudsmannen.se/publikationer/bestall-och-ladda-ner/ratten-till-delaktighet-och-inflytande-for-samiska-barn-och-ungdomar-2008/

12 Uppgift till kyrkokansliet lämnad av Jorge Rivera, BO, i mars 2014; översättningar 2010 http://www.barnombudsmannen.se/minoritetssprak/

13 http://www.barnombudsmannen.se/Global/Publikationer/Underlag%20till%20regeringen%20FN.pdf; http://www.barnombudsmannen.se/Global/Publikationer/tillaggsrapport%20till%20barnrattskommitten%202014%20svenska.pdf

14 http://www.regeringen.se/content/1/c6/23/09/72/46afeb05.pdf

Enligt uppgift från SKL har minoritets- och urfolksbarns rättigheter inte uppmärksammats särskilt inom detta arbete, utan det har varit frågan om generella insatser.[15]

Slutsatser

Förtydliga barnperspektivet

Inom barnrättspolitiken behöver minoritets- och urfolksbarns rättigheter lyftas fram tydligare. Deras situation och rättigheter behöver beaktas i insatser och uppföljningar som görs.

Inom minoritets- och samepolitiken behöver barnperspektivet bli ännu tydligare. Detta gäller både myndighets-, minoritets- och urfolksföreträdare. Det behövs ett systematiskt arbete för att synliggöra barns och ungas situation.

Förändra strukturer

Minoritets- och urfolksorganisationer behöver också utforma sina egna verksamheter på ett sådant sätt att barnkonventionens bestämmelser beaktas i större utsträckning.

Åtaganden rörande barn och unga

Viktiga minoritetsbestämmelser

Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk innehåller en rad viktiga bestämmelser som rör barn och unga, bl.a. följande:[16]

Rätt att behålla identitet

Staterna ska främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur och bevara de väsentliga beståndsdelarna av sin identitet, nämligen religion, språk, traditioner och kulturarv (artikel 5 ramkonventionen).

Rätt att använda minoritetsspråket

Den som tillhör en nationell minoritet har rätt att fritt och utan ingripanden använda sitt minoritetsspråk privat och offentligt, och såväl muntligt som skriftligt (artikel 10.1 ramkonventionen).

Kunskap om nationella minoriteter

Staterna ska vidta åtgärder på utbildnings- och forskningsområdet för att främja kunskapen om nationella minoriteter bland majoritetsbefolkningen (artikel 12 ramkonventionen).

Tillgång till utbildning

Staterna ska bereda möjligheter till lärarutbildning och tillgång till läroböcker, främja minoriteters tillträde till utbildning samt tillerkänna minoriteter rätt att inrätta och driva egna enskilda utbildningsinstitutioner (artikel 12 och 13 ramkonventionen).

I språkstadgan finns ytterligare preciseringar om vilka insatser som ska göras för respektive språk. För samtliga nationella minoritetsspråk gäller att tillhandahålla lämpliga former och medel för undervisning i och studier av landsdels- eller minoritetsspråk på alla vederbörliga nivåer (artikel 7.1.f).

15 Uppgift till kyrkokansliet lämnad av Elizabeth Englund, SKL, i mars 2014

16 http://www.manskligarattigheter.se/sv/vem-gor-vad/europaradet/ramkonventionen-till-skydd-for-nationella-minoriteter

För meänkieli, finska och samiska ska inom förvaltningsområdet följande erbjudas som ett minimum (artikel 8):

- en väsentlig del av förskoleverksamheten erbjuds på språket
- i grundskolan och gymnasieskolan erbjuds undervisning i språket
- uppmuntra och/eller tillåta att universitetsutbildning eller andra former av högre utbildning på eller av minoritetsspråket erbjuds eller studier av dessa språk som studieämnen erbjuds vid universitet eller högre utbildningsanstalter samt
- att det finns grundutbildning och fortbildning av de lärare som behövs.

Rätt att lära sig minoritetsspråket

Den som tillhör en nationell minoritet har rätt att lära sig sitt minoritetsspråk (artikel 14.1 ramkonventionen).

Rätt till inflytande

Nödvändiga förutsättningar ska skapas för att nationella minoriteter effektivt ska kunna delta i det kulturella, sociala och ekonomiska livet samt i offentliga angelägenheter, särskilt i sådana som berör dem (artikel 15 ramkonventionen).

Viktiga urfolksprinciper

FN har utarbetat folkrättsliga principer som rör urfolk och deras rättigheter. Dessa har kommit till uttryck i en **urfolksdeklaration** som antogs av FN:s generalförsamling i september 2007.[17] Sverige var en av de stater som röstade för deklarationen i generalförsamlingen. En deklaration har inte samma rättsliga verkan som en konvention, som kan åberopas som rättligt bindande. Stater som röstade för urfolksdeklarationen i FN:s generalförsamling har dock uttalat en politisk viljeinriktning att ställa sig bakom principerna i deklarationen.

Urfolksdeklarationen anger en miniminivå för hur urfolk ska behandlas. Deklarationen innehåller en rad viktiga principer som ska garanteras, förutom sådana fri- och rättigheter som anges i olika konventioner om mänskliga rättigheter. Några artiklar som särskilt berör barn kan nämnas:

Rätt till språk

Urfolk har rätt att återuppliva, använda, utveckla och till kommande generationer förmedla sin historia, sina språk, sina muntliga traditioner, sin filosofi, sina skriftsystem och sin litteratur samt välja och behålla sina egna namn på samfund, orter och personer (artikel 13).

Rätt till utbildning

Urfolk har rätt upprätthålla och kontrollera egna utbildningssystem och institutioner där undervisningen meddelas på deras egna språk på ett sätt som är anpassat för deras kulturella metoder för undervisning och inlärning. Stater ska i samråd med urfolken vidta effektiva åtgärder för att urfolksindivider, särskilt barnen, inklusive de som lever utanför sina samfund, när så är möjligt, ska få tillgång till undervisning om sin egen kultur på sitt eget språk (artikel 14).

17 http://www.sametinget.se/2836, http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf, svensk översättning finns som länk i högerkanten https://internwww.svenskakyrkan.se/Flerspråkig%20kyrka/fakta-om-urfolk-och-minoriteter-i-sverige

Barns och ungas behov

Staterna ska vidta effektiva åtgärder och, om så är lämpligt, särskilda åtgärder för att trygga fortsatt förbättring av urfolkens ekonomiska och sociala situation. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt de rättigheter och de särskilda behov som de äldre, kvinnorna, de unga, barnen samt de funktionshindrade personerna i urfolken har (artikel 21).

Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt de rättigheter och de särskilda behov som de äldre, kvinnorna, de unga, barnen samt de funktionshindrade personerna i urfolken har vid verkställandet av denna förklaring (artikel 22).

Problemområden i genomförandet

Barn och unga – en viktig målgrupp för insatser

Ett av huvudsyftena för både i minoritets- och samepolitiken är att säkerställa kontinuitet och bevarande av de berörda gruppernas särart för framtiden. Barns och ungas möjlighet att utveckla en minoritets- respektive urfolksidentitet är därmed av central betydelse för om politiken ska kunna bli framgångsrik. Innehållet i barnkonventionens artikel 30 har också tagits med i skrivningarna av 4 § lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.[18]

Flera av de rättigheter som regleras i barnkonventionen behöver också beaktas särskilt inom minoritets- och urfolksfrågorna. I minoritetspolitiska sammanhang är barns rätt och reella möjligheter att få lära sig sitt minoritetsspråk och möjligheten att påverka högst aktuella frågor. I olika urfolkssammanhang lyfts barns och ungas frågor särskilt. FN har tagit fram riktlinjer och rekommendationer för arbetet som rör urfolks barn och unga.

Internationell kritik

Europarådet har också riktat kritik mot den svenska implementeringen av konventionsåtagandena vid flera tillfällen när det gäller barn och unga och då särskilt deras utbildningssituation.[19] I rapporten ”Våga vara minoritet”, som Svenska kyrkan publicerade i mars 2012 tillsammans med minoritets- och urfolksföreträdare, lyftes bl.a. följande områden fram som problematiska:[20]

Ifrågasättande, diskriminering, trakasserier

Diskriminering och negativt bemötande av nationella minoriteter och urfolket samerna är alltjämt vanligt förekommande. Rasism och hatbrott som riktar sig mot enskilda förekommer. Romer, judar och samer är särskilt utsatta.

Barns lagstadgade minoritetsrättigheter kränks

Rätten till förskola på samiska, finska och meänkieli fungerar inte i många kommuner inom förvaltningsområdena och barn får inte sådan förskola. Trots att många kommuner inte ens har kartlagt behovet av sådan förskola, avfärdas föräldrarnas krav.

---

18 http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2009724-om-nationella-m_sfs-2009-724/?bet=2009:724

19 http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/Recommendations/SwedenCMRec1_en.pdf, https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=98247&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383, http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/Recommendations/SwedenCMRec2_en.pdf, https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1307569&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383, http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/Recommendations/SwedenCMRec3_en.pdf, http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/Recommendations/SwedenCMRec4_en.pdf, https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2075435&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383

20 http://www.google.se/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.svenskakyrkan.se%2Fdefault.aspx%3Fdi%3D867555&ei=pG44U9TbEeSH4gTV8YCIAw&usg=AFQjCNHV_u3_kWlH4mNfFdclxu1tY_ELlA&sig2=nWAeetsv8Z_tAkY80LwVKQ&bvm=bv.63808443,d.bGE

Svensk lagstiftning strider mot konventioner

Minoritetslagens utformning rörande rätten till förskola på samiska, finska och meänkieli är för svag i förhållande till Sveriges åtagande i minoritetsspråksstadgan. Bestämmelser om modersmålsundervisning ställer krav på grundläggande kunskaper för att få delta i undervisningen. Sådana krav är inte tillåtna enligt minoritetskonventionerna.

Notera att regeringen i budgetpropositionen i september 2013 aviserat att kravet på grundläggande kunskaper utreds och avsikten är att slopa kravet.[21]

Rätten till språket förverkligas inte

Den rättsliga regleringen på utbildningssidan är fortfarande svag. Tvåspråkig undervisning finns nästan inte. Många elever nekas modersmålsundervisning. Det finns ingen lärarutbildning i nationella minoritetsspråk och detta hotar enligt Högskoleverket minoritetsspråkens överlevnad. Det råder brist på läromedel i flera av minoritetsspråken. Statliga medel avsatta för modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk har inte kommit nationella minoritetsbarn till del.

Samiska barns utbildningssituation

FN:s specialrapportör för urfolksfrågor har 2011 uppmanat de nordiska länderna att fördubbla sina ansträngningar för att revitalisera de samiska språken och stärka utbildningsprogrammen i samiska språk och samisk kultur. Det behövs åtgärder för att utöka antalet lärare som är kunniga i de samiska språken.[22]

Okunskap om nationella minoriteter

Okunnighet är fortfarande ett reellt hinder mot att nationella minoriteters behov beaktas och rättigheter efterlevs. Beslut som fattas av myndigheter riskerar också att försämra tillgången på befintlig service på minoritetsspråk. Kunskapen och medvetenheten om de nationella minoriteternas behov och förutsättningar i olika frågor är ytterst begränsad eftersom dessa inte kartläggs systematiskt. Det innebär också att effekter av insatser som rör dessa grupper blir svåra att avläsa.

Efterlevnad av minoritetslagen

Bristen på tillsyn och sanktioner försvagar genomförandet av minoritetslagen.

Kultur och media

De nationella minoriteterna, deras språk och kultur är fortfarande marginaliserade inom kulturområdet och inom media. Det begränsade minoritetsspråkiga utbudet inom public service bolagen – särskilt för barn och unga – försvårar minoritetsspråkens överlevnad i Sverige.

Romska barns situation

FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har rekommenderat Sverige att fortsätta vidta effektiva åtgärder för att förbättra romska barns närvaro i skolan, bland annat genom att rekrytera romsk personal. Vidare uppmanades Sverige att vidta omedelbara åtgärder för att förebygga trakasserier och mobbning av romska barn i skolor.[23]

---

21 http://www.regeringen.se/sb/d/14714/a/223813

22 A/HRC/18/XX/Add.Y, http://unsr.jamesanaya.org/docs/countries/2011-report-sapmi-a-hrc-18-35-add2_en.pdf

23 E/C.12/SWE/CO/5, http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.SWE.CO.5.pdf

Slutsatser

Reagera på kränkningar

Det är viktigt att fortsätta att protestera när minoritets- och urfolksbarns rättigheter kränks eller inte uppfylls. Organisationer som företräder minoriteter och urfolk behöver utveckla egna strategier för att utkräva ansvar från skyldighetsbärarna, dvs. de som har skyldighet att uppfylla rättigheterna (i de flesta fall statliga och kommunala myndigheter). Minoritets- och urfolksorganisationerna kan också dra lärdomar av hur andra organisationer i det civila samhället arbetar med rättighetsfrågor.

Kapacitetsubyggnad

Kunskap om minoritets- och urfolksrättigheter är grunden för att kunna kräva sin rätt. Minoriteternas och urfolkets organisationer och institutioner behöver arbeta aktivt med att öka den egna kunskapen om de rättigheter som Sverige åtagit sig att förverkliga. Barn och unga och deras föräldrar behöver ha mer kunskap om barns rättigheter och minoritets- och urfolksrättigheter.

Inom det internationella arbetet har bl.a. Svenska kyrkan länge arbetat med förverkligande av mänskliga rättigheter. Ett viktigt verktyg i detta arbete är ett rättighetsbaserat förhållningssätt och beprövade arbetsmetoder som kan användas i påverkansarbetet och i det dagliga arbetet. Det rättighetsbaserade arbetet utgår från att enskilda är rättighetsbärare vars rättigheter ska respekteras. Enskilda är subjekt som kan påverka sin egen situation. Tidigare har man ofta sett enskilda i utsatta situationer som objekt för insatser. Det rättighetsbaserade synsättet fokuserar på att arbeta med grundorsaker eller strukturer i samhället som föranleder att rättigheter inte förverkligas. Genom att försöka förändra dessa grundorsaker eller strukturer kan man förbättra situationen för enskilda. Man kan också bistå enskilda med verktyg som bidrar till förändring. Genom att öka kunskaper om mänskliga rättigheter kan man stärka och rusta människor att få sina rättigheter tillgodosedda.

Systematisk dokumentation av kränkningar

De övervakningsmekanismer som granskar efterlevnaden av olika konventioner behöver också underlag från minoritets- och urfolksföreträdare. Genom att systematiskt samla in data och presentera den i form av s.k. skugg- eller alternativrapportering kan företrädare för minoriteter och urfolk beskriva strukturella och rättsliga hinder mot att rättigheter förverkligas. Sådana analyser kan vara ett effektivt sätt att synliggöra kränkningar.

2. Att få vara sig själv

> *”Många undersökningar visar att barnen klarar sig bäst i skolan - och i livet över huvud taget - om de har en stark identitetskänsla och en medvetenhet om var de kommer ifrån.”* [24]

En människas identitet är ingenting statiskt utan den formas under hela livet och påverkas av en mängd olika faktorer, så som till exempel ålder, kön, sexuell läggning, etnicitet och olika slags livserfarenheter. Man kan ha en självbild som avviker från den utifrån definierade identiteten som man anses ha. Olika delar av identiteten som exempelvis etnicitet kan aktualiseras och bli mycket viktiga i vissa livsskeden. Många minoritets- och urfolksbarn går igenom perioder då de funderar på sin egen identitet, och det kan vara svårt att ställas inför frågan vem man egentligen är. Det finns exempel på att minoritets- och urfolksungdomar går samman just för att tillsammans få diskutera frågor som handlar om den egna identiteten och annat som man upplever som svårt.[25]

Mentorer som verktyg

Projektet Laakso Chikks

Under 2013 genomförde STR-T ett mentorskapsprojekt för tjejer, kallat *Laakso Chikks*. Inspiration för projektet hämtades från det samiska projektet *Niejda – Chicks in Sápmi*.[26] Maja Mella, verksamhetsledare för STR-T, berättar om filosofin bakom projektet:

> ”Målgrupp för projektet var tjejer i åldern 12-25 år med någon koppling till Tornedalen och/eller meänkieli. Kärnordet för programmet var identitet. Tillsammans med var sin kvinnlig mentor erbjöds chikksen möjlighet att utforska sina identiteter, vilket kan omfatta allt från tankar om språklig, kulturell, social och geografisk bakgrund till frågor som rör sexualitet, karriär, drömmar, vägval eller behov av förebild eller vän.

Syftet med projektet var, enligt Maja Mella, att chikksen under trygga, roliga, förbehållslösa och respektfulla former ska få kunskap om det historiska och nutida Tornedalen och meänkieli, hitta inspirerande förebilder och få reflektera över och förhålla sig till sitt eget kulturella arv:

> ”Att få insikt i och förståelse för alla bitar i sin egen identitet skapar trygghet hos individen och förstärker hennes självkänsla och tro på sin egen förmåga.… Det i sin tur stärker henne att påverka sina egna livsval i önskvärd riktning, leva sina drömmar och ta aktiv del av samhällsbygget. Detta är en av de ”tyngre” och långsiktigt värdefulla effekterna av *Laakso Chikks*.”

I ett mentorprojekt är det viktigt att mentorerna och deras adepter får en god kontakt med varandra. Maja Mella:

> ”Mentorerna fick efter mentorutbildningen skicka personliga och icke namngivna brev till projektledaren. Projektledaren bedömde breven och presenterade dem, efter personliga samtal med chikksen, för respektive chikk. Det blev bingo i åtta fall av

24 King, K. & Mackey, A. (2007) The Bilingual Edge. Why, When, and How to Teach Your Child a Second Language, sid. 12
25 Se t.ex. Ung Minoritet, http://www.ungminoritet.se/
26 http://chicksinsapmi.com/

> tio och snart kunde även de två sista paren matchas på ett tillfredsställande sätt. En väl fungerande modell, som kanske förutsätter att den som matchar har viss personkännedom. (…) Minst hälften av paren har utvecklat nära och personliga relationer, exempelvis har ett av chikksen under en period bott hos sin mentor och en annan förlade sin praktik hos sin mentor. Andra har baserat sin kontakt på gemensamma intressen, hobbys, ideologier med mera. Två chikks har börjat läsa finska på gymnasiet under projektåret, vilken kan vara resultatet av inspirerande mentorer/projekt. Mentorerna har under projekttiden skapat ett informellt nätverk mellan sig och några par har träffats tillsammans utöver peppträffarna."

Mentorprogrammet Bïhkedäjja

Ett annat, mycket framgångsrikt mentorprogram är *Bïhkedäjja*, ett pilotprojekt som Samiskt språkcentrum skapat.[27] Här har språket stått i centrum, men i mångt och mycket har det också handlat om samisk identitet, överföring av samiska värden och traditioner och etablering av goda relationer mellan mentorn och den unga samiska adepten. Projektledaren Patricia Fjellgren skriver:

> "*Bïhkedäjja* är en del av arbetet med att hitta nya sätt att lära sig samiska. Meningen är att återskapa möjligheter till en naturlig språköverföring, och därför har man erbjudit personer som håller på att återta sin samiska en språkmentor som kan hjälpa dem att utveckla sitt muntliga språk. Mentorerna har sydsamiska som modersmål och deras lärlingar läser en A-kurs vid Umeå."[28]

Att sammanföra generationer på detta sätt – unga studerande med äldre modersmålstalare – är en viktig del i språklig och kulturell revitalisering. För några betydde det en kontakt med det levande språket som de dittills helt saknat i sin släkt:

> "Jag tycker att det har varit väldigt bra att få träffa min mentor. Jag har inga kvar i min familj som pratar sydsamiska så att i och med mentorprogrammet så får jag en länk till språket som jag saknar."

Vid pilotprojektets slut skrev mentorerna ett gemensamt upprop till alla samer. De betonar vikten av att generationer möts och att de äldre tar sitt ansvar för att språket och med det de samiska värdena och traditionerna ska leva vidare:

> "Idag bor vi utspridda, många äldre är ensamma, och en del har långt till sina anhöriga. Vi, de sydsamiska mentorerna, bihkedäjjah, vet att våra värderingar stärker oss själva och språket. Det är viktigt att behålla och föra vidare de samiska traditionerna till exempel som laahkoestidh, hålla reda på släktskap och hedra varandra vid att kalla äldre för aahka eller aajja. Det är ett sätt att hålla fast vid det som är vårt. Vi vill ge de kommande generationerna det vackra som finns i vår kultur men även att visa respekt och ansvar. Med denna skrivelse uppmanar vi andra äldre att börja tala vårt språk. Det är vi som har kunskapen och kan vägleda de kommande generationerna precis på samma sätt som våra äldre vägledde oss. Vi saknar den tiden då vårt språk var starkare. Nu är det vi de som är de äldre. Vi får hjälpas åt. (…)Vi uppmanar skilj inte på generationerna, låt oss mötas, vi behöver varandra!"[29]

27 http://www.sametinget.se/44505
28 http://sametinget.se/66681
29 http://www.sametinget.se/44505

Kopplingen mellan identitet och språk

På webbsidan samer.se kan man under rubriken ”Språket en viktig pusselbit för samisk identitet” läsa om en ung människas strävan efter att få känna sig som same.

> ”Innanför de röda husväggarna i det stora huset på kullen hos Anneli Anundsson, pågår en daglig kamp som i förstone bara kan anas. Men allteftersom framträder bilden av en envis tjej som har gett sig katten på att erövra det samiska språket.
>
> Språket dyker upp lite varstans runt om i hemmet. På lappar i skafferiet med namn på olika matvaror. På insidan av ett av skåpen i köket där samiska fraser täcker två hela skåpdörrar. Och vid matbordet hänger en jätteaffisch med vardagliga meningar på samiska. Båeth byöpmedh – Kom och ät. Sijth prihtjegem? – Vill du ha kaffe?
>
> Det är sydsamiska, den sydligaste varianten av samiska och det språk som talades av Annelis förfäder i den del av Västerbotten där hon växt upp. Men det talades inte av hennes föräldrar och inte heller av generationen före dem. Ändå är känslan för språket oerhört stark hos Anneli och hon förklarar det med ett enda enkelt ord: identitet.
>
> – Språket är en del av den samiska tillhörigheten och gemenskapen. Det är en del av mitt bortrövade kulturella arv och en viktig pusselbit för att göra min samiska identitet mera hel, förklarar hon.
>
> Hon berättar att hon alltid velat lära sig samiska, redan på lågstadiet när alla elever på den lilla skolan i byn Dikanäs fick erbjudande om att läsa samiska.
>
> – Men då fick jag inte för jag ansågs inte vara tillräckligt mycket same. Min familj hade ju inga renar. I mina hemtrakter är uppfattningen den att bara de som har renar är samer. Och de som har renar har oftast även språket naturligt. Det har överlevt bättre där i de renskötande miljöerna.”[30]

Som exemplen ovan visar är språk och identitet ofta tätt sammanflätade och förlusten av språket kan upplevas som ett oöverstigligt hinder för en stark minoritets- eller urfolksidentitet. Bland annat därför vill många föräldrar ge sina barn möjlighet till flerspråkighet. Språket länkar barnet till familjen och släkten, och många föräldrar ser det egna språket som en central del av sin egen minoritets- eller urfolksidentitet. Två amerikanska språkforskare skriver:

> ”Många föräldrar ser modersmålet som en källa av stolthet och självkänsla för sina barn. De har rätt! Många undersökningar visar att barnen klarar sig bäst i skolan - och i livet över huvud taget - om de har en stark identitetskänsla och en medvetenhet om var de kommer ifrån.”[31]

30 http://www.samer.se/GetDoc?meta_id=4391
31 King, K. & Mackey, A. se ovan

Det finns gott om exempel på att barn som läser sitt minoritetsspråk i skolan också förknippar språket med identiteten. Samiska skolbarn i Storuman och Vilhelmina kommuner som under 2011–2012 deltog i ett forskningsprojekt[32] fick svara på frågan hur de kände sig när de talade samiska. Närmare hälften av barnen nämnde att de när de talade samiska kände sig som samer (”same”, ”lite mer som en same”, ”en same som kan sitt språk”, mm) och flera barn svarade att de helt enkelt kände som att de var ”sig själva”. En elev svarade att hon kände sig som ”en familjemedlem”.

I en hearing i mars 2014 med sverigefinska skolelever fick barnen svara på en liknande fråga, nämligen hur de kände sig när de talade finska respektive svenska.[33] Fleras svar tydde på att språket hade betydelse för identitetskänslan. När man talade finska kunde man känna sig ”finsk” eller ”som en riktig finne”, och när man talade svenska kände man sig helt enkelt ”svensk”.

Flera barn i båda undersökningarna betonade de positiva känslor som de förknippade med det egna minoritetsspråket. En 14-årig flicka från Storuman skrev så här:

> ”Jag tycker att alla samiska barn ska lära sej prata och skriva samiska så att det inte dör ut. Jag vill kunna prata samiska med andra som dom gjorde förr i tiden. Att jag ska lära mej samiska känner jag som en självklarhet. Att vara same är något dom flesta inte får vara med om. Jag tänker lära mina barn samiska. Då jag hör någon prata samiska med mej känner jag mej trygg. Hemma.”

Ifrågasättande och utsatthet är vardag

Negativa erfarenheter

Att tillhöra en minoritet eller ett urfolk kan innebära en utsatt situation för en del barn och unga. I BO:s rapport om samiska barn och unga konstaterades att diskriminering, fördomar och mobbning i skolan på grund av barnens samiska bakgrund förekommer.[34]

I en avhandling från januari 2013 konstaterar forskaren Lotta Omma att utsatthet och dålig behandling hör till vardagen för unga vuxna samer och för samiska skolbarn. Hennes undersökningar visar att hälften av samiska skolbarn i åldern 13-18 år och lika stor del av de unga vuxna samerna i åldern 18-28 år hade erfarenhet av dålig behandling på grund av sin samiska härkomst. Ungdomarna upplever en i mycket hög grad utsatt situation på grund av etnisk diskriminering och för att de ofta måste försvara och förklara sin existens som samer. Ungdomarna beskriver att okunskapen är stor hos svenskar i allmänhet och trots goda intentioner i läroplanen får de inte lära sig att samerna är ett urfolk i Sverige. Resultaten visar också att de samiska skolbarnen har en lägre hälsorelaterad livskvalitet än andra svenska skolbarn. Framför allt när det gäller välbefinnande och fungerande i skolan är skillnaden stor mellan grupperna.[35]

I en rapport från Uppsala universitet, som publicerades 2011, intervjuades skolbarn från alla fem nationella minoritetsgrupper.[36] Många barn vittnade om att deras minoritetsidentitet ifrågasattes i skolan. En 8-årig rom sade:

32 http://www.valentin.uu.se/aktuellt/meddelanden/Enskildanyheter/?tarContentId=302418
33 Hearing genomförd i mars 2014 av Svenska kyrkan och Sverigefinska ungdomsförbundet
34 BO: ”Rätten till delaktighet och inflytande för samiska barn och ungdomar” – se ovan
35 http://www.medfak.umu.se/om-fakulteten/aktuellt/nyhetsvisning/etnisk-diskriminering-vardag-for-unga-samer.cid207855
36 Orama se ovan

> ”Jag hatar att vara finsk rom. I skolan blir vi mobbade både av svenska romer för att vi är finska romer, och av svenskar för att vi är romer. Det finns inget positivt med att vara rom.”[37]

En 16-årig judisk skolelev berättade:

> ”Många bland unga judar tycker det är obekvämt att skylta med att man är jude, att gå ut med det […] Vår klass blev ganska ofta bemött med antisemitiska på hopp. En dag hade det i skolan kommit upp en lapp där det stod ’Arbeit macht frei’ och dylika hemskheter och det var alltid någon som kom upp och heilade.”[38]

För den judiska minoriteten är frågan om fysisk säkerhet en central fråga. Media har rapporterat om att även barn och unga blir föremål för trakasserier.[39] Judiska centralrådet driver frågan om extra resurser från staten för att kunna garantera säkerheten vid olika judiska institutioner och evenemang. Frågan har också uppmärksammats av internationella övervakningsorgan. [40]

På frågan vad som är den viktigaste insatsen som skulle stärka judiska barn och unga svarar Judiska ungdomsförbundets ordförande Petra Kahn:

> ”Största utmaningen är absolut säkerheten och tryggheten. Det är bara att titta på dagens rubriker i tidningarna…”[41]

Media rapporterar att anonymt näthat mot bland annat samer och judar är vanligt förekommande och att det också drabbar yngre.[42] Rikspolisstyrelsen har i mars 2014 fått i uppdrag att utveckla arbetet med att motverka hatbrott. I uppdraget ingår att stärka sin samverkan med företrädare för intresseorganisationer och grupper som är särskilt utsatta för hatbrott.[43]

Samarbetet mellan minoritets- och urfolksungdomar och deras ungdomsförbund som sker inom plattformen Ung Minoritet har fokuserat bl.a. på utsatthetsfrågor.[44] Inom Ung Minoritet har ungdomarna fått utbyta erfarenheter och diskutera gemensamma frågeställningar. De har också utbytt tankar och erfarenheter om varandras kulturer och de frågor som är viktiga för minoriteten.

---

37 Orama sid. 99

38 Orama sid. 70

39 http://www.sydsvenskan.se/omkretsen/article1263888/Nazistiska-glapord-mot-judiska-barn.html; http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/andreas-loven-judehatet-i-skanska-myllan

40 http://www.regeringen.se/sb/d/11787/a/200999

41 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014

42 http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1646&artikel=5807760

43 http://www.regeringen.se/sb/d/18316/a/236685

44 Ung minoritet – se ovan

Ung Minoritet på besök i Jokkmokk, mars 2013

Foto: Maziar Farzin, Ung Minoritet

Ung Minoritet har också deltagit i manifestationer för att visa solidaritet för varandras utmaningar, bland annat en s.k. kippavandring i Malmö till stöd för den judiska minoriteten i Sverige.[45]

Domino Kai är romsk aktivist. På frågan vad som är viktigast göra för att stärka romska barn svarar han så här:

> ”Romska barn och unga behöver få en stärkt identitet. Få möjlighet att få känna sig stolta över det egna ursprunget. Att bli sedd för den man är. Även att få slippa den orättvisa känslan att ibland behöva stå till svars för andras handlingar. Få bli lika behandlad som andra i skolan och fritid. Detta är ett samhällsansvar att leva upp till barnkonventionen även när det gäller romska barn och unga.”[46]

Sverigefinska ungas hälsa

Att vara minoritet kan påverka hälsan på olika sätt. Och föräldrarnas och familjens situation kan påverka barn och ungdomar.

Finska psykiatriska mottagningen vid Allmänpsykiatriska mottagningen Väst i Alvik träffar patienter med finsk bakgrund/anknytning boende i hela Stockholms län, med specialkontrakt även utanför Stockholms län. Åldern på patienter är från 18 år och uppåt och de vanligaste diagnoserna man söker för är liksom på svenska psykiatriska mottagningar depressioner och ångest. Vård och behandling erbjuds både på finska och svenska och man tar även emot finska romer. Raija Kjell-Lipasti, legitimerad psykolog/psykoterapeut, som arbetar på den finska psykiatriska mottagningen berättar om sitt arbete med sverigefinska familjer och unga sverigefinnar:

45 http://www.sydsvenskan.se/opinion/aktuella-fragor/vi-riskerar-inte-bara-okad-antisemitism/

46 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014

”Finland leder i självmordsstatistiken inom EU och den sverigefinska befolkningen mår troligtvis ännu sämre pga. eventuella språksvårigheter eller kulturellt utanförskap. I och med att mor- och farföräldrar och andra släktingar oftast bor kvar i Finland blir det svårt att få hjälp med t.ex. barnpassning, något som ytterligare ökar barnfamiljernas svårigheter och gör situationen extremt svår för t.ex. ensamstående sverigefinska föräldrar.

I den finska kulturen är arbetet väldigt viktigt. För mycket arbete kombinerat med stress för ofta med sig kroppsliga spänningar och värkbesvär hos sverigefinska patienter. Ökade krav och tidspress i arbetslivet ökar ytterligare på den negativa stressen och när föräldrar känner sig för stressade riskerar deras barn att bli försummade och i sin tur också få psykiska besvär.

I den finska kulturen har det inte varit så vanligt att ge mycket beröm till sina barn. Det i sin tur gör att självförtroendet hos den sverigefinska befolkningen ofta är dåligt. I den finska kulturen är det inte heller så vanligt att pojkar visar så mycket känslor eller att man lär dem att prata om sina känslor.

På Finska psykiatriska mottagningen är bara ca 20 % av patienterna män och speciellt unga män (18 - 24 år) har under det senaste året uteblivit nästan helt och hållet från mottagningen. Männen kommer bara när det händer någonting riktigt allvarligt. De skäms ofta mycket när de behöver söka hjälp. Samtidigt ser och hör man hur barn och unga vuxna mår mycket sämre i dag. Unga kvinnor mår ofta dåligt pga. att de ställer väldigt höga krav på sig själva, framför allt vad gäller prestationer och utseende. Diagnoser som utmattningsdepressioner har under de senaste åren gått neråt avsevärt i åldrarna. För att få hjälp och stöd av samhället ställs det i dag större och större krav på diagnoser. Detta i sin tur har gjort att behovet av neuropsykologiska utredningar har ökat mycket under de senaste åren.”

Kunskapsläget när det gäller unga sverigefinnars hälsa är begränsat och Folkhälsoinstitutet har nyligen konstaterat att det behövs mer kartläggning.[47]

Pressen på samiska barn och unga

I Svenska kyrkans kartläggningsarbete under vintern 2013/2014 framkommer synpunkter från kyrkans personal som möter samiska ungdomar och från samiskt håll att unga samers hälsa påverkas av den utsatthet som en del upplever. När de samiska ungdomarna börjar på gymnasiet är de ofta tvungna att flytta till en större ort och mötet med majoritetssamhällets attityder mot samer kan upplevas som negativt.

Sáminuorra, det samiska ungdomsförbundet, arbetar aktivt med frågor som rör utsatthet och unga samers situation. Inom ramen för kartläggningsarbetet beskrev Per Jonas Partapuoli, ordförande i Sáminuorra, att det är många faktorer som påverkar samiska ungdomar:

47 Folkhälsomyndigheten, Rapport: Samråd med Sveriges nationella minoriteter, mars 2014, sid. 70-, http://www.folkhalsomyndigheten.se/documents/om-folkhalsomyndigheten/uppdrag-styrdokument/avslutade/slutrapport-ru-nationella-minoriteter-dnr-1029%2020141-1-%201.pdf

”Att ständigt behöva förklara och försvara det samiska livet är den klart tyngsta bördan. När samer börjar ställa krav att det ska tas hänsyn till deras rättigheter så ökar trycket även på de unga. Det är lite sjukt att samiska ungdomar växer upp med att ständigt försvara sig. Det är vårt normaltillstånd och någonstans efter vägen lär man sig acceptera att det alltid kommer att vara så. Våra barn blir uppfostrade till detta. Med fara för att generalisera, men den samiska mentaliteten är att man måste vara stark och hård. Man ska sätta emot. Att orka bråka och ansvarliggöra de som begår brott mot oss. Det är en del av den samiska vardagen, men vi börjar komma till en punkt där samiska unga inte orkar mera. Staten lägger för stort tryck på barn och unga och gör inget för att bättra på situationen. Dessutom gör näthatet mot samer att allt kommer så mycket närmare. Kommentarfälten är fulla av samehat. Sen ökar ju nätmobbning mot alla ungdomar. Även oss.”[48]

Per-Jonas Partapuoli på seminariet Minoritetspolitik på ungas villkor, Stockholm, 29 mars 2014
Foto: Sigurdur Hafthorsson

Pressen mot renskötande samiska familjer har ökat pga. olika typer av exploateringar inom samernas traditionella områden. Intrången och de ökade rovdjurstrycket skapar oro för renskötselns framtid, vilket även påverkar samiska barn och unga som lever nära renskötseln. Per Jonas Partapuoli beskriver det så här:

48 Intervju vintern 2013/2014 gjord av Inga-Marja Steinfjell på uppdrag av Svenska kyrkan

> ”Gruvboomen skapar otrygghet som tar hårt på en. Man vet inte om man har någon framtid inom renskötsel och andra naturnära näringar. Sen att det uppstår fronter lokalt gör det också extremt tufft eftersom då är det människor man ska kämpa emot. Därför tror jag också att marktvisterna har tagit så hårt i Västerbotten och Härjedalen. Man ska kämpa mot andra människor, personer som är emot en. Bara debatten tar på. Det tar extremt hårt.”

Det finns en stark sammanhållning bland samiska ungdomar, där Sáminuorra är med och skapar mötesplatser. Per Jonas Partapuoli:

> ”Vi gör faktiskt ett viktigt arbete, som andra ungdomar inte behöver göra. Vi skapar mötesplatser själva.”

Sáminuorra arbetar sedan flera år med frågor som rör samiska barns och ungas hälsa. I kören *Vaajmoe – Sjung för livet* samlas ungdomar för att göra något konkret för att motverka ohälsa och självmord. I en radiointervju 2011 beskrev då 17-åriga Sara körens uppgift så här:

> ”Vi sjunger för våra vänner som tagit livet av sig och de som fortfarande kämpar. Och för att det inte ska vara så många som gör det längre, utan att folk ska må bättre. Vi sjunger för livet helt enkelt.”[49]

Jannie Staffansson från Idre sameby leder Vaajmoe-kören, Hon beskriver att det hårda trycket mot renskötseln präglar det samiska samhället och att alla drabbas:

> ”Det är illa för alla. Mina småsyskon oroar sig för sina renar. Vi unga mår dåligt, och min far som är 50 år har vant sig vid att ständigt ha ont i magen. Jag vet inte vad som är värst. Renskötarbarn lever otroligt nära sina föräldrars jobb och får på så vis känna på allvaret så tidigt. Djuren dör, tas av rovdjur. Sen ska man försvara allt detta på skolan, varför man tar ledigt för rengärden. Många förstår inte att barnen har sin plats där.”[50]

När de samiska barnen är yngre kan föräldrarna skydda en till viss grad, men redan som liten får man förklara och försvara att man lever annorlunda. Jannie Staffansson säger:

> ”Fast det är värst för tonåringar, som brottas med frågorna vilka de är, vad de tycker om. De ska lista ut vilka de är. De finns så många vägskäl och så liten tro på framtiden ….Vi behöver frizoner, där man möter folk som förstår och får känna på att man inte är ensam.”

En av dessa frizoner är, enligt Jannie Staffansson, det samiska konfirmationslägret:

> ”Där hittade man vänner för livet. Dessutom lärde man känna äldre ledare som visste precis hur livet kan vara, som kunde ge råd och visste hur det är att leva i två världar samtidigt.”

---

49 Intervju i SR Sameradion, 21 juni 2011, http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/299792?programid=2702

50 Intervju vintern 2013/2014 gjord av Inga-Marja Steinfjell på uppdrag av Svenska kyrkan

Gabrielle Jacobsson, präst i Svenska kyrkan, som arbetat med det samiska konfirmationslägret, menar att lägret betyder oerhört mycket för ungdomarna som deltar och att det kan utgöra en fristad:

> ”Att ge (ungdomar) möjlighet att vara i en trygg miljö där de är i majoritet och kan lita på att de inte kommer att bli ifrågasatta, inte bli exotifierade eller känna sig annorlunda. Att flerspråkighet och förståelse för deras kultur är en självklarhet och inget de måste förklara eller lära ut. Där de får chans att processa de upplevelser de har av förluster, svåra erfarenheter i familj, släkt, vardag och skolmiljö och se att de inte är ensamma och att det går att hitta livsbejakande vägar fram i livet trots allt… Både frihet från att vara i minoritet, frihet från de roller och förväntningar som finns i hemmiljön och en frihet för frågor och tankar kring existens och identitet (att vara ung, att vara same, att leva i två kulturer, relation till kyrka och församling, att se hur samisk kultur och kyrka är förenliga).”

På lägret brukar man också ha med några ledare från Sáminuorra. Tillsammans med de övriga ledarna bidrar de, enligt Gabrielle Jacobsson, med både språkkunskaper, kunskaper och erfarenheter från samiskt samhälle och kultur, som kloka, positiva, vänliga, öppna och toleranta förebilder som både har erfarenhet av utanförskap och inkludering och som kan vara förebilder när det gäller positivt förhållningssätt till livet och framtiden.

Slutsatser

Minoritets- och urfolksbarn upplever utsatthet och ifrågasättande. Det är angeläget att uppmärksamma deras situation och motverka utsatthet. Att skapa sammanhang där minoritets- och urfolksbarn och unga får vara normen, om än bara under ett tag, kan alltså stärka dem i deras identitet, göra dem tryggare och öka livsmodet. Det är viktigt att erbjuda barn och unga en möjlighet att lära sig minoritetsspråket eftersom den är så nära kopplad till identiteten.

3. Att få tillgång till sitt språk

”Mina kompisar tycker att jag är cool för att jag kan finska” (14-årig sverigefinne)

Ett liv med minoritetsspråk

Flerspråkighetens fördelar

Föräldrar brukar sträva efter att barnen får med sig det som man själv ser som viktigt – men också att man skyddar sina barn från sådant som kan skada dem. När den egna identiteten, exempelvis den samiska och finska, var som mest stigmatiserade i det svenska samhället, var det många föräldrar som lät bli att överföra minoritetsspråken till sina barn av just det skälet. Det finns otaliga exempel på människor som först senare livet upptäcker att de faktiskt har rötter i en annan kultur fast de dittills trott att de bara var svenskar.

Numera är situationen annorlunda och det har blivit lättare för föräldrar och barn att bejaka sin minoritetsidentitet. Forskningen har också visat att det är fördelaktigt för barnet på flera olika sätt att få del av familjens och släktens språk- och kulturarv. Man betonar flerspråkighetens fördelar och rekommenderar att barn förutom majoritetsspråket även får möjligheten att lära sig sitt minoritetsspråk. Vetenskapliga studier visar att flerspråkigheten bidrar till större kreativitet och språklig medvetenhet redan hos ganska små barn. Flerspråkiga barn har också större möjligheter att umgås med människor som hör till olika grupper vilket främjar den sociala utvecklingen och ger barnen bättre möjligheter att förstå skillnader och likheter mellan människor och grupper – något som i sin tur motverkar stereotypa uppfattningar av andra människor och kulturer. Flerspråkigheten kognitiva och sociala fördelar är universella och oberoende av vilka språk de handlar om. Ur den synvinkeln spelar det alltså ingen roll om det är fråga om att utöver svenska tillägna sig franska, romani, kinesiska, engelska, sydsamiska eller meänkieli i hemmet; det är själva flerspråkigheten som är berikande för barnet.

Genom flerspråkigheten får barnen nycklarna till sina två, eller fler, världar. De klarar sig i majoritetssamhället men har också tillgång till den kultur eller de kulturer som de fått i arv. Flerspråkigheten är inte ett statiskt tillstånd utan en dynamisk process som påverkas av en mängd olika faktorer. Om en språklig grund har lagts i hemmet kan den unga människan senare i livet bygga vidare på den, när omständigheterna förändras och motivationen växer. Barnet har helt enkelt fler valmöjligheter, fler öppna dörrar, att tillgå. För att grunden i minoritetsspråket ska vara stabil, behövs dock oftast stöd från förskola, skola och annat håll. Trycket från majoritetsspråket kan vara så starkt att hemmets insatser ändå inte räcker till i längden.

Språklig revitalisering

På grund av den tidigare assimilationspolitiken har många människor med minoritets- och urfolksbakgrund förlorat sitt minoritetsspråk eller aldrig fått lära sig det. Det har funnits och finns fortfarande kvar på sina håll en rädsla för flerspråkighet och en känsla av att enspråkighet är det normala, och det anses att minoriteterna måste välja mellan minoritets- och majoritetsspråket. Så är det förstås inte alls, utan globalt sett växer majoriteten av världens barn upp med fler en ett språk. Det är flerspråkigheten som är normalt!

För att barn och unga ska ha en reell möjlighet att få del av sitt språk- och kulturarv, behövs en attitydförändring i samhället. Minoritets- och urfolksbarn och unga har rätt till sina språk och kulturer och en stark och positiv självidentitet. Språk, kultur och identitet hänger ihop och det är viktigt att de unga får en reell chans att lära sig det som deras föräldrar kanske gått miste om eftersom de gick i skolan under en tid då det enda som räknades var svenska och svensk kultur.

Problemet är att det idag saknas strukturer som gör det möjligt för barn att lära sig och utveckla sitt minoritetsspråk på ett sätt som leder till språkbevarande på lång sikt.

Vad krävs för att barn och unga ska kunna bli flerspråkiga?

Det finns tre viktiga faktorer som bestämmer hur vi lyckas med att utveckla och behålla flerspråkigheten.[51] Först och främst måste vi ha möjlighet att skaffa oss tillräcklig språkkompetens. Vi måste lära oss språken hemma från våra föräldrar, i skolan, på kurser eller på annat sätt.

Men det räcker inte utan vi måste också ha tillräckligt med möjligheter att använda våra språk. Språk som inte används kan tyna bort och det känns inte lockande att lära sig ett språk som inte används i intressanta och meningsfulla sammanhang. Sådana sammanhang kan vara mycket olika för olika ålders- och intressegrupper. Det måste också finnas tillfällen där det känns naturligt att använda språket, där man inte behöver oroa sig för omgivningens reaktioner. För en ung människa kan andras attityder vara ett reellt hinder. En samisk fjortonåring säger:

> ”Det känns pinsamt så här när jag är på skolan med typ svenska kompisar och så kan dom inte samiska och dom tycker bara att det är konstigt och dom förstår ingenting. Då är det jobbigt att prata och då känns det ganska pinsamt.”[52]

Det är viktigt att det finns arenor som känns så trygga att det känns naturligt och önskvärt att tala minoritetsspråket. Det är också viktigt att man får träffa jämnåriga med liknande intressen som kan utgöra förebilder och uppmuntra en att fortsätta med minoritetsspråket.

Den tredje viktiga faktorn är viljan att använda språket. Finns inte den viljan, spelar språkkompetensen och möjligheten att använda språket ingen roll. Hur skapar vi ett språkvänligt klimat där en sådan vilja finns, där barn och ungdomar väljer att bibehålla och använda båda eller alla sina språk?

Även idag kan det vara svårt i många familjer att bryta mot gamla invanda mönster så som att inte tala samiska eller finska i familjen. Samtidigt är det just enskilda människors personliga val i olika sammanhang som slutligen avgör hur revitaliseringen ska lyckas.

Nedan ges tre exempel på hur livet med minoritetsspråk kan te sig för barn och vad barn själva tänker om språket och dess betydelse.

---

51 Jfr François Grin 2000, Evaluating Language Policy Measures for Minority Languages in Europe. Towards Effective, Cost-Effective and Democratic Implementation. ECMI Report No. 6. Flensburg: European Centre for Minority Issues.

52 Intervjudata från projektet Revitalisering mot alla odds? Sydsamiska i Sverige (http://anslag.rj.se/sv/anslag/38447)

Sverigefinska elever vid hearing, mars 2014

Foto: Markus Lyyra

Exempel 1: Sverigefinska barns tankar om finskan

Svenska kyrkan och sverigefinska ungdomsförbundet genomförde en s.k. hearing med barn i en sverigefinsk skola i Stockholmsområdet i mars 2014. Syftet med hearingen var att samtala om språk, identitet och barns möjligheter att påverka. Ett 20-tal elever i årskurs 5-7 deltog i samtalen.

Flerspråkig vardag

Av de enkätmaterial som eleverna fick fylla i framgår att många av barnen lever i flerspråkiga familjer. Många av eleverna talar olika språk med föräldrarna och med sina syskon. Tidigare har sverigefinska barn i högre grad kommit från familjer där de talat minoritetsspråket med båda föräldrarna. Föräldrarna kunde då genom sina egna språkval lättare påverka vilket språk barnet väljer att tala med dem. Numera är situationen annorlunda och antalet språkligt blandade familjer har ökat stadigt. Det är också mycket vanligt att syskonen talar svenska med varandra även om de talar finska med en eller båda föräldrarna.

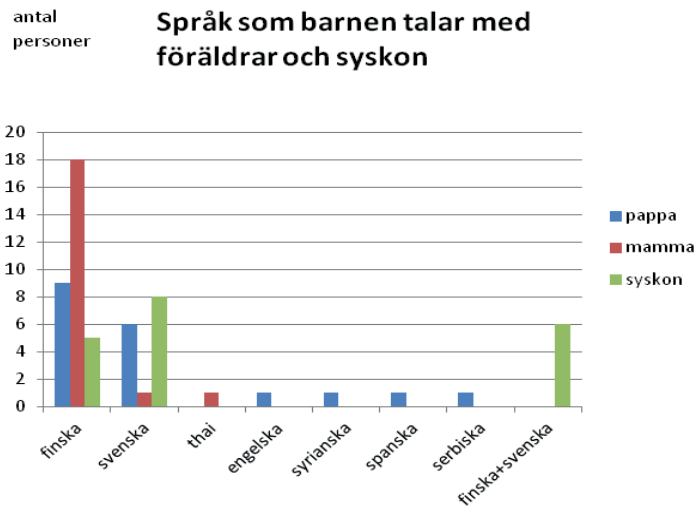
Svenska med kompisar

En del av eleverna uppger mycket riktigt att de talar majoritetsspråket med sina syskon och kamrater. I valet av språk mellan syskon är det troligare att barnen i högre grad gör egna val. Oftast är det ont om ungdomsverksamheter på minoritetsspråket och det blir naturligt att tala svenska bland jämnåriga. Därför är det en viktig uppgift att skapa intressanta sammanhang där ungdomarna kan ta del av ungdomskulturen på minoritetsspråket.

Några elever talade också om de språkval de gör:

> ”Jag brukar tala svenska med kompisarna. Det är lättare att tala svenska.”

> ”Jag måste tala finska med släktingarna. Jag har liksom hållit fast i mina rötter sedan min gammelmormor/farmor dog.”

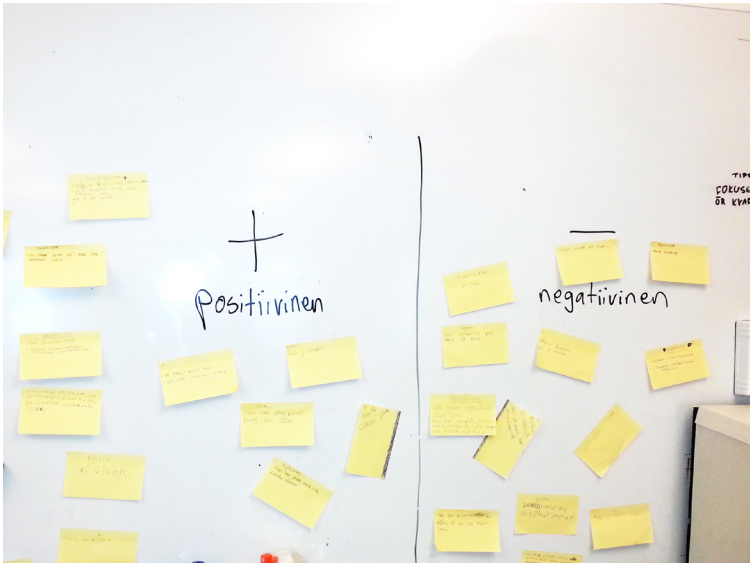

”Man får jobb lättare...”

När eleverna tillfrågades om det fanns något bra med att kunna tala finska svarade de att det var roligt och ibland svårt att tala finska, att det kunde vara bra att använda om man inte ville att andra skulle förstå och att de talade språket med vänner, familj och släktingar. Flera av eleverna såg nyttoeffekter med språkkunskaper och menade att det skulle vara lättare att få arbete i framtiden om man också kunde tala finska och att man skulle kunna kommunicera om man var i Finland. Någon tyckte att det inte fanns något positivt med att kunna finska, medan en annan upplevde att det uppfattades som statushöjande att kunna finska.

”Man blir kallad finne”

När eleverna skulle beskriva om det fanns något negativt med finska eller finskheten svarade några att det ibland kunde vara svårt att förstå finska och att det fanns svåra ord. Ibland kunde det vara svårt att hålla isär språken.

Arbete under hearing med sverigefinska elever, mars 2014

Foto: Markus Lyyra

Flera av eleverna hade upplevt att de blivit kallade för ”finne” och att detta i allmänhet uppfattades som något negativt. Flera hade blivit kallade för ”finnjävel”. Några hade blivit mobbade för att de talat finska eller för sin finska bakgrund. Någon hade blivit negativt bemött när han eller hon talat finska offentligt.

Förbjudna att tala finska

På direkt fråga vad kompisar och andra säger om de talar finska svarade eleverna:

> ”Tala svenska, vi förstår inte…”

> ”När jag gick på fritids i min förra skola. Lärarna sade att vi inte fick prata finska. För att vi kunde snacka massa skit och så. Vi har många finskspråkiga kompisar här i skolan.”

> ”På scouterna har vi blivit tillsagda att tala svenska, eftersom alla inte förstår (finska)…”

En del hade också erfarenheter av positivt bemötande:

> ”Jag har en svensk kompis som inte säger något negativt om finskan utan som tycker att det är intressant. Han/hon tycker att det låter roligt…”

> ”Jag har en svenskspråkig kompis som gärna vill lära sig finska och han/hon säger snälla brorsan kan du inte lära mig finska”

> ”Om jag skriver på finska på Facebook så förstår inte mina kompisar och då börjar de fråga vad håller du på med.”

> ”Det irriterar mig lite när (kompisarna) hela tiden frågar om olika ord. Först ber de en säga olika ord och sedan börjar de använda dem hela tiden.”

Teckning från hearingen vid Svansteins Centralskola)

Exempel 2: ”Hundarna förstår bara finska”

Artikel av Hans Stenudd, Svenska Tornedalingars Riksförbund - Tornionlaaksolaiset[53]

”Malla går på Svansteins Centralskola i Övertorneå och hon berättar att hon brukar jaga med pappa. De brukar de tala svenska när de är på tu man hand.

– Men med hunden pratar vi finska, hundarna i Tornedalen förstår bara finska, säger Malla.

Det är förmiddag, strax innan lunch, på Centralskolan i Svanstein som ligger belägen ett stenkast från gränsälven, Torneälven. Läraren Agneta Vanhatalo berättar tillsammans med eleverna i klass 3–4 att de under förra våren spelade teater på meänkieli och svenska till olika sagor av Astrid Lindgren. Av de 13 eleverna pratar nio stycken finska eller meänkieli och sju av eleverna i klassen läser finska/meänkieli, en timme i veckan.

– Nu blir det mest finska beroende på att det är lättare att få tag på studiematerial på finska och för att läraren talar finska, säger Agneta Vanhatalo.

Fyra av de 13 eleverna har föräldrar som är födda i Finland, nio av dem har mor- eller farföräldrar från Finland.

”Om man far till Finland är det bra att kunna finska”, säger en av eleverna. ”När man blir stor är det lättare att få jobb”, säger en annan och en tredje berättar att det är bra att kunna finska om man ska jobba i affär eller med turister.

Finska i bastun

– Mina stuggrannar kommer från Finland. Jag brukar bada bastu med dem och prata finska, säger Markus.

– Och jag brukar prata finska med mamma, mommo och mina systrar, fyller Henry på med.

Han och Viktor är klasskompisar och när de är tillsammans på fritiden pratar de meänkieli.

– Jag pratar också ibland finska och meänkieli när jag hemma och tillsammans med släktingar, säger Rasmus.

Ganska snart framstår det att det är en trygg klass med synbart trygga individer. Några deltar livligt i samtalet medan en del andra snart återgår till matteböckerna. Under innevarande vårvinter har barnen bekantat sig med ”Bibeläventyret”, en meänkieliresa i teaterform som Svenska kyrkan anordnar.

– Alla barn i klassen tyckte att det var jätteroligt och de ser fram emot att till höstterminen få sig till livs samma resa genom nya testamentet, säger Agneta Vanhatalo.

Inga problem

En av eleverna, Elin, säger att hon enbart pratar meänkieli i hemmet men att hon deltar i finskalektionerna.

– Det är bara bra att lära sig två språk. För mig är det inget problem att läsa finska.

På frågan om barnen upplever det som speciellt att ha vuxit upp i ett område med flera språk och en egen kultur, uppger de att de överhuvudtaget inte tänkt på frågan. För dem verkar de olika språken, svenska, finska och meänkieli vara självklara i vardagen. De kommer från Juoksengi, Pello, Neistenkangas och Svanstein. Eleverna uppger att den finska de kommer i kontakt med på den finska sidan av gränsen är lätt att förstå, i jämförelse med den finska som talas i södra Finland.

Inte heller har de upplevt sig mobbade för sina respektive modersmål.

– Varför skulle man bli det, säger Matilda förvånat.

---

53 Artikeln är framtagen till denna rapport på basis av den hearing med tornedalska barn som STR-T genomförde vid Svansteins Centralskola i mars 2014 på uppdrag av Svenska kyrkan. Hearingen berörde samma frågor som den med sverigefinska barn, nämligen identitet, språk och påverkansmöjligheter.

Husmöte

De flesta av dem tycker att de får vara delaktiga i beslut som tas i hemmet. Under måndagar har eleverna från förskolan upp till klass 6 husmöte. Även ordföranden och sekreteraren för husmötet består av elever. De pratar om allt ifrån regler i skolan till vad de kan tänkas behöva på för sin skolgång.

– De har bland annat fört fram att de vill ha en hockeysarg till skridskoplanen och det ska de få, säger Agneta Vanhatalo.

Ett par av eleverna tar fram sax och papper och börjar klippa ut pappersfigurer, något som de tydligen höll på innan samtalet. Det kurrar i magarna, lunchen hägrar och det är inte helt lätt för alla att behålla fokus på samtalet. Ingen av barnen säger att de i framtiden vill bo i Övertorneå kommun men närapå alla stäcker upp handen för alternativet, som är att i framtiden bo i Norrbotten.

– Vi ska bli hockeyproffs och bo i Luleå, resonerar ett par av grabbarna."

Exempel 3: "Samiska är roligt och viktigt men svårt"

I avsaknad av starkare undervisningsformer kan modersmålsundervisningen ändå fungera som en identitetsstärkande och statushöjande faktor, eftersom minoritetsspråket kommer in i skolans värld. Elevernas egna uppfattningar om språket som de läser i skolan kan vara förvånansvärt positiva trots att undervisningstiden är kort och ämnet känns svårt.

Under skolåret 2011–2012 fick 49 skolbarn i Storuman och Vilhelmina svara på frågor om hur ofta de använde sydsamiska, vad det tyckte om språket, med mera.[54] Barnens svar visade på en stor brist på möjligheter att höra och använda samiska, och det var bara drygt tio procent av dem som använde samiska varje dag. Ingen av barnen tyckte att de talade samiska flytande eller att de kunde använda samiska i många olika situationer. Vanligast var att man använde samiska några gånger i veckan och en tredjedel uppgav att de använde samiska endast på samisklektionerna.

Mest svenska hemma

Nästan tre fjärdedelar av barnen talade endast svenska med sin mamma och drygt hälften med sin pappa. I de familjer där samiska förekom, var det alltid i tillägg till svenska ("ibland lite samiska", "lite samiska ord ibland", "vi försöker ibland tala samiska", eller liknande). Det visade sig också att över hälften tyckte att samiska kändes svårt.

Mycket positiva attityder!

Trots bristen på möjligheter att använda samiska och uppfattningen att samiskan är ett svårt språk, visade barnens svar på mycket positiva attityder till språket. En stor majoritet av barnen önskade att de som vuxna skulle kunna tala samiska. Över hälften svarade att samiskan kändes "nära" och hela 95 % procent att den kändes som ett nyttigt språk. Många svarade att det kändes som något positivt, när man talade samiska kände man sig "glad", "att jag kan", som "en viktig person", hade "jätteroligt hela tiden", var "en vacker människa" och liknande. Många nämnde också att de kände sig som samer när de talade samiska.[55]

54 http://www.valentin.uu.se/aktuellt/meddelanden/Enskildanyheter/?tarContentId=302418

55 Se kapitlet Att få vara sig själv.

Tillgång till språk i skolan

Skolan och minoritetsspråken

Det behövs så kallade starka undervisningsformer som syftar till att barnen lär sig både majoritets- och minoritetsspråket på en hög nivå, både muntligt och skriftligt, om minoritetsspråken ska överleva på längre sikt. Det så kallade tidiga, fullständiga språkbadet är en sådan metod. Där undervisas barnen under de första åren på minoritetsspråket, medan majoritetsspråket, barnens starka språk, börjar användas som undervisningsspråk mycket senare. Denna undervisningsform, liksom andra där minoritetsspråket får mer stöd en majoritetsspråket är idag inte möjliga eftersom skollagen förbjuder undervisning på andra språk än svenska mer än femtio procent av undervisningstiden.
I Sverige sågs enspråkighet i svenska länge som ett eftersträvansvärt mål för minoritetsbarn och det är fortfarande svårt att få gehör för starka tvåspråkiga undervisningsmodeller. De få tvåspråkiga skolor som finns är alla friskolor. I de fem statliga sameskolorna, som omfattar årskurserna 1–6, bedrivs också undervisning på minoritetsspråket. De kommunala skolorna erbjuder i bästa fall modersmålsundervisning i minoritetsspråk som ämnen, ofta så lite som 30–40 minuter i veckan.
I vissa kommuner är det inte en självklarhet att barnen får sin modersmålsundervisning.

En förändring håller på att ske men mer behövs

Daniel Särkijärvi har kämpat länge för att hans barn ska få tillgång till sitt minoritetsspråk i Kalix kommun. I december 2013 tilldelades han priset som Årets vardagshjälte för denna kamp.[56] På frågan vad som är viktigast att göra för att stärka minoritetsbarn och ungdomar betonar han föräldrarnas men även kommunens och skolans uppgift att lyfta fram minoritetsspråken, inte minst meänkieli, på ett positivt sätt:

> ”Att få de tappade generationerna att återfå intresset för meänkieli och kulturen och skapa en lust och vilja att återta det som gått förlorat är någonting vi tillsammans måste jobba med, jag märker i mina samtal med föräldrar eller blivande föräldrar att det håller på att ske en förändring, om vi tillsammans blåser på den lilla glöd som skymtar där under askan så kan vi nog få lågorna att flamma.

Daniel Särkijärvi på seminariet ”Minoritetspolitik på ungas villkor”, Stockholm, 29 mars 2014
Foto: Sigurdur Hafthorsson

56 http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=4222&artikel=5719801

Som jag ser det är det av yttersta vikt att kommuner och myndigheter inser vikten av att lyfta fram minoritetsspråken. För meänkielis räkning så är det viktigt att det ses som det egna språket som det är och inte klumpas ihop med finskan. På biblioteken bör de inte finnas i samma boklåda som finska barnböcker utan ha en egen domän. Böckerna på något av de nationella minoritetsspråken måste även finnas tillgängliga på samma ställe som svenskspråkiga barn- och ungdomsböcker, för att visa att de tillhör samhället lika mycket och har samma värde… Det är många föräldrar tillhörande tornedalingarna som väljer att sätta barnen att läsa finska istället för meänkieli, därför är det viktigt att skolorna och samhället lyfter fram att meänkieli är ett eget språk och lyfter fram historiken om språket och kulturen…

I skolor och förskolor är det viktigt att språken får vara en så levande del som möjligt, om det finns lärare som behärskar minoritetsspråken bör de använda dessa i kommunikationen med elever tillhörande dessa minoriteter, t.ex. så pratar min sons bildlärare finska med honom när de har en direktdialog med varandra, på detta sätt är minoritetsspråket ett naturligt inslag i skoldagen.

Att alla elever som anser sig tillhöra en nationell minoritet får möjlighet att studera sitt arvsspråk oavsett kunskap i språket måste vara en självklarhet. Likaså att detta kan ske på deras egen skola och under ordinarie skoltid, eleverna ska inte behöva känna att deras språk och kultur står utanför samhället, vilket förmedlas om lektionerna är förlagda på annan plats eller utanför skoltid. En timmes lektionstid är inte tillräckligt för att stödja revitaliseringen av meänkieli, vid ett samtal med skolverket nämnde de tre timmar som en riktlinje för studier av språk, för att få en god inlärning.”

Kritisk rapport om skolan

Förskolan, skolan och utbildningssystemet i stort är i nyckelposition när man ska bevara minoritetsspråk på lång sikt. År 2013 publicerade fyra minoritetsorganisationer (Sveriges Jiddischförbund, Svenska Tornedalingars Riksförbund, Sverigefinska ungdomsförbundet och Sverigefinländarnas delegation) tillsammans med Svenska kyrkan en kritisk rapport med titeln ”*Marginalized and Ignored – National Minority Children’s Struggle for Language Rights in Sweden 2013*”[57]. Rapporten var avsedd för Europarådets rådgivande kommittéer för Ramkonventionen för nationella minoriteter och den europeiska stadgan för landsdelsspråk och minoritetsspråk, men meningen var också att samla den befintliga kunskapen och dokumentationen om implementeringen när det gäller Sveriges nationella minoritetspolitik och dess brister speciellt när det gäller utbildningsområdet för att underlätta minoritetsorganisationernas eget minoritetspolitiska arbete.

Rapporten tyder på att tusentals minoritetsbarn sedan år 2000 missat möjligheter att få lära sig och utveckla sina kunskaper i minoritetsspråk eftersom den svenska regeringen och kommunerna inte klarar av att leva upp till minoritets- och urfolksbarns rättigheter. De svårigheter som redan nämnts ovan bekräftas i rapporten. De största utmaningarna består huvudsakligen av ett svagt, oklart eller icke-existerande rättsligt regelverk för att säkerställa språkrättigheter inom utbildningsväsendet. Det finns också problem med implementeringen av befintliga regelverk. Det konstateras att förbättringar gjorts genom regeringens minoritetspolitiska strategi från 2009 och lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk men att det fortfarande finns ett antal frågetecken, exempelvis de följande:

57 http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=1076692

- alldeles för lite har hänt utanför de språkliga förvaltningsområdena,
- minoriteternas möjligheter till effektivt deltagande måste förbättras,
- implementeringen av minoritetslagen är bristfällig när det gäller rätten till förskola på eget språk,
- reglerna om förskola delvis på minoritetsspråket och innehållet i modersmålsstödet i förskolan är för otydliga,
- barnen har för små möjligheter att uppnå höggradig läs- och skrivkunnighet i det egna minoritetsspråket,
- det vanligaste alternativet – en undervisningstimme i modersmålet i veckan – är inte tillräckligt för att trygga språkets framtid
- modersmålet är ett marginaliserat ämne i skolan och att få sådan undervisning är fortfarande ett problem för många
- tillgången på tvåspråkig undervisning är liten
- skollagen hindrar användandet av starkare tvåspråkiga eller språkbadsmodeller som skulle behövas och
- regeringens program för lärarutbildning i de nationella minoritetsspråken är allvarligt underfinansierat.

Aktiv revitalisering

Det finns numera ett växande intresse för språklig och kulturell revitalisering och många människor är engagerade i olika slags projekt som syftar till att ta tillbaka och stärka minoritetsspråk och -kulturer. Detta intresse är en styrka som borde tas tillvara på ett bättre sätt än vad som sker nu. Inte minst bland unga vuxna finns ett överraskande stort engagemang som kunde bli grunden till en positiv utveckling på området. Det som vi saknar är en systematisk uppföljning av allt som görs och en analys av vad som verkligen fungerar språk- och kulturbevarande på längre sikt. Det saknas också kunskap om vad som görs i andra länder men även revitaliseringsmetoder som är anpassade efter svenska och nordiska behov och omständigheter.

Samiskt språkcentrum har under de få år som det funnits till redan utmärkt sig i dessa sammanhang. Deras Jågloe-låda[58], Mentorprojekt[59] och Språkspärrsprojekt[60] har varit framgångsrika, och centrumets årliga sammanfattningar av de samiska språkens situation i Sverige ger oss välbehövlig information om vart vi är på väg – håller språken på att försvagas eller förstärkas? Var finns styrkorna och var svagheterna? Liknande centra vilkas huvudsakliga uppgift är att främja och revitalisera språken och kontinuerligt följa upp utvecklingen borde inrättas för alla minoritetsspråk, eftersom det minoritetspolitiska målet är att hålla minoritetsspråken levande på lång sikt.

Vem ska styra revitaliseringen bland barn och unga?

Barn och ungdomar har vanligtvis inte samma ryggsäck av negativa erfarenheter kring minoritetsspråket som deras föräldrar och mor- eller farföräldrar kan ha tyngts av, men helt lätt är det inte heller för dem att välja tala minoritetsspråket. Desto viktigare är det att det är de unga som får hitta sina egna vägar, sina egna sätt att stärka och använda sina språk och att skapa de sammanhang där det känns lustfullt och meningsfyllt att använda språket. De unga lever i en annan värld än de tidigare generationerna, och för att revitaliseringen ska lyckas måste de själva vara drivande i processen. Det är viktigt att arbeta för att barns och ungas språkliga och kulturella

58 http://www.sametinget.se/32711
59 http://www.sametinget.se/44505
60 http://www.sametinget.se/54510

rättigheter ska uppfyllas i skolan och i samhället i övrigt, men den språkliga revitaliseringen bland unga måste de själva få styra utifrån sina egna utgångspunkter. Annars finns det risk för att insatser ska misslyckas.

Samtidigt vet vi att de ungas engagemang är den avgörande faktorn i sammanhanget, utan dem har revitaliseringen ingen framtid. De kommer att bilda sina egna familjer och i samband med det brukar också tankar och funderingar kring de egna rötterna få stärkt relevans. Många vill ge vidare det arv som de själva bär på. Har de redan positiva och stärkande erfarenheter av att leva som en flerspråkig och –kulturell individ, är det betydligt lättare för dem att i sin tur ge vidare sitt språkliga och kulturella arv.

Sverigefinska ungdomsförbundets språkpaket till unga föräldrar är ett exempel på ett konkret sätt att stödja nyblivna föräldrar med minoritetsbakgrund. Föräldrarna måste fritt få välja vilket eller vilka språk som ska talas i familjen men tanken bakom språkpaketet är att ge tillräckligt med fakta om flerspråkighet så att föräldrar kan ta sina egna informerade beslut i stället för att påverkas av omgivningens ibland negativa attityder till barns flerspråkighet. Paketet innehåller tips och råd om hur man kan stödja sitt barns språkliga utveckling, och några föräldrar i flerspråkiga familjer får komma till tals i materialet. Idén till projektet föddes vid en internationell revitaliseringskonferens i oktober 2011 där man konstaterade att material riktat till föräldrar är viktigt. Projektet har genomförts i samverkan med förvaltningskommuner, landstinget i Västmanland och Utbildningsradion. Projektledaren Maziar Farzin berättar:

> ”Bemötandet har varit väldigt positivt. Föräldrarna är jätteglada för att frågan uppmärksammas och för att de får stöd i språkfrågan. Jag var och föreläste för barnmorskorna i Västmanland och den enda fråga de hade var: Varför har detta material inte kommit tidigare? … Den stora utmaningen nu är att hitta ett sätt för paketet att överleva projektet. Det vill säga att hitta ett sätt att antingen institutionalisera det eller att licensiera ut det. Tills vidare kommer i varje fall det samiska Språkpaketet att jobbas fram av oss och Sáminuorra tillsammans. Det kommer vara på alla varieteter av samiska som talas i Sverige. Även tornedalingarna planerar att göra ett liknande material har jag hört. Vi snodde ju idén från andra, så det är fritt fram för alla att göra likadant, haha.”

Det kan också finnas andra i ett barns omedelbara närhet som kan bidra till barnets språkutveckling, även om föräldrarna själva inte upplever att de har tillräckliga egna verktyg för revitalisering. Då kan t.ex. mor- och farföräldrar utgöra en värdefull resurs. Många äldre är förstaspråkstalare och de har kanske också mer tid. Författaren Bengt Pohjanen har i olika sammanhang talat om sina egna erfarenheter av detta. Så här berättar han för oss:

> ”Många med rötter i meänkieli bor utanför Meänmaa/Tornedalen. Föräldrarna tillhör ofta den ’förlorade’ generationen. Här har mor- och farföräldrar en mycket stor uppgift: att prata meänkieli med barnbarn. Jag har själv erfarenhet av detta. Tidigare pratade jag svenska och försökte lära barnbarnen meänkieli. Jag insåg att den vägen inte är framkomlig. Barnbarnet måste knyta språket till en person som bara talar meänkieli med barnet. Det är oerhört arbetsamt men möjligt. Jag har nu ett barnbarn som fyllt tre år. Hon är tvåspråkig såtillvida att hon förstår meänkieli, använder ord och enkla fraser ibland.”[61]

61 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014

I sin krönika har Bengt Pohjanen beskrivit det egna språkbadsprojektet med barnbarnet Jasmin:

> ”Priset för hennes tvåspråkighet är detta: moffa ligger på rygg i en snödriva och svänger med armar och ben, gör snöänglar och pratar enbart meänkieli med henne, inte ett enda svenskt ord. Metoden är enkel: språkbad minst två-tre gånger i veckan. Jag har aldrig tilltalat henne på svenska. I två år, sommar och höst, vinter och vår har jag kört hundratals mil för att ha språkbad med Jasmin. Jag undviker att i hennes närvaro prata svenska med någon. Jag försöker att prata meänkieli med de andra barnbarnen också. Om de inte förstår tolkar jag i skuggan av handflatan så att inte Jasmin skall höra. Förmodligen vet hon inte att jag kan svenska.
>
> Förutsättningen för hennes tvåspråkighet är hårt arbete, i all synnerhet som meänkieli inte finns på ett naturligt sätt i hennes vardagsmiljö. Men eftersom jag alltid bara talat meänkieli med henne är det lika naturligt för henne som svenskan. Svenskan är förstås hennes första språk men hon förstår allt vad jag säger till henne.”[62]

Viktigt med trygga arenor och låga trösklar

När man håller på att lära sig ett språk krävs det att man får tillfällen att använda sig av det som man kan och att få lyssna när andra talar språket. Det är därför viktigt att alla får vara med och känna sig trygga i olika minoritets- och urfolkssammanhang oberoende av sina språkkunskaper. Det är också viktigt att man inte blir kritiserad och tillrättavisad om man inte talar perfekt – då kan reaktionen vara att helt och hållet övergå till majoritetsspråket.

I en situation där många unga upplever att deras språkkunskaper är bristfälliga, är det alltså mycket viktigt att skapa en situation där kraven inte är för höga. Ida Brännström från radioprogrammet *Gränslöst på tre språk* berättar i en intervju varför man växlar mellan meänkieli, finska och svenska programmet. För henne är det viktigt att uppmuntra de unga att delta trots eventuella språksvårigheter:

> ”De unga vuxna som då förhoppningsvis lyssnar på vårt program, många av dom har ju kanske inte lärt sig meänkielin klockrent så att man kan alla ord och så där, så det är väl att vi hjälps åt lite just att man kan hänga med fast man inte har alla språk och att man vågar ställa upp på en intervju fast man kanske inte kan meänkieli till exempel perfekt.”[63]

I en annan intervju berätta Ida Brännström om förändrade attityder till meänkieli och om föräldrarnas ansvar att överföra språket till sina barn. Hon vill själv väcka intresse för meänkieli hos sina lyssnare. Intervjuaren frågar henne vilken inställning hon anser att lyssnarna har till meänkieli:

> ”Jag måste ändå säga att jag tycker att det är positivt, dom jag möter är väldigt positiva till det här. Sen kanske det är så att det håller på att hända nånting, att idag är det som lite coolt och tufft att vara annorlunda men jag vet ju själv när jag gick i högstadiet att då var de kanske lättare att vara som alla andra, man ville vara väldigt mycket svensk, och så där, eller prata svenska. Men det tycker jag håller på att förändras eller så är det att jag själv håller på att bli vuxen och har insett

62 Krönika i Haparandabladet den 8 februari 2013: ” Språkbad i snödriva”

63 ttp://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=3965&grupp=19900&artikel=5656563

> vilken rikedom det är och alla fördelar som det faktiskt för med sig det här med flerspråkighet. Så jag kan som inte se nånting negativt med det, och jag har som svårt att förstå föräldrar som inte vill lära sina barn flera språk för att det känns ju jättekonstigt om man nu kan och har möjlighet att göra det, så jag är i alla fall väldigt tacksam [för att jag fick lära mig språket hemma]."[64]

Lina Puranen har utvecklat *Mukulatfest*, en tvåspråkig barnfestival som besöker olika kommuner och erbjuder aktiviteter för barn mellan 2-10 år. Festivalen har blivit mycket populär bland sverigefinska föräldrar. En del av framgången med *Mukulatfest* verkar vara att tröskeln lagts så lågt att även barn som bara kan lite finska, helt svenskspråkiga barn och barn med helt svenskspråkiga föräldrar men med intresse för det finska kan och vågar delta. På så sätt kan man stimulera intresset och fånga barnfamiljerna. Lina Puranen har tidigare producerat kulturevenemang som riktar sig till sverigefinska ungdomar. Så här berättar hon om sina egna erfarenheter:

> "Överlag tror jag att unga är svåra att engagera i civilsamhället. Många unga har fullt upp med att vara just unga och därför är det en större utmaning … Därför måste man ta in en ung konsult redan när projekt planeras, dvs. i idéfasen. Inte komma med något helt färdigt och bara säga kör, jag tror att unga också triggas av att vara med från början.
>
> Det finns så mycket konkurrens på fritidsaktiviteter nuförtiden som gör det svårare. Sen tycker jag att det ofta brister på information. Jag tror att man planerar ett projekt eller en barngrupp och aktivitet hur mycket som helst men lägger för lite tid på marknadsföring… Ta sig mödan och besväret att skicka en cool och engagerad typ att snacka på skolor på konserter, evenemang och i grupper där unga finns. Sen är det så att det sverigefinska är en ickefråga för många unga. De bryr sig helt enkelt inte om det, är mer inne på att vara fotbollstjej, rockare eller whatever.
>
> Min erfarenhet är att det är lättare att få folk att komma på enstaka händelser där det finns mycket program, medan en verksamhet som inte ger så mycket, men kanske skulle ha bättre kvalitet inte lockar lika mycket. Jag tycker också man kan se en tendens där kultur med sverigefinska förtecken lockar många, film, teater, musik."[65]

Ett annat exempel där man medvetet valt att rikta sig till en bredare målgrupp är projektet *Finska.nu*. En del i projektet handlar om att vända sig till svenskspråkiga förskolor med en teaterföreställning där man använder finska och talar om finska saker. Anni Heikka, som är projektledare för *Finska.nu*, berättar för oss att man velat nå barn som kanske inte har en egen anknytning till Finland. Det har varit ett sätt att nå fler barn med verksamhet som är kopplat till finska språket. Det är dels ett sätt att synliggöra det finska språket, dels ett sätt att berätta om Finlands och Sveriges långa gemensamma historia och om finskans ställning i Sverige:

64 http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=3965&grupp=19900&artikel=5656563
65 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014

”Vi har nästan bara fått positiv feedback (och den kritik som någon gång framförts har handlat om praktiska saker, inte själva föreställningen). Att föreställningen är så lättillgänglig har vi fått beröm för, och för att barnen blivit så engagerade och många fortsatt att använda finska ord flera veckor och månader efter föreställningen. Förskolorna har också tackat föreställningen för att det varit ett bra verktyg för att kunna tala om språk generellt. För en del finskspråkiga medarbetare inom förskolan har Sagoväskan varit en emotionell erfarenhet, när de fått höra finska på jobbet och se barnens engagemang.”[66]

Samverkan mellan flera aktörer

På lokal nivå kan samverkan mellan olika aktörer ge extra kraft till arbetet eller möjliggöra att man gemensamt kan åstadkomma insatser som stärker barn och unga. Det finns också exempel på nya samverkansformer. Stefan Aro, präst i Övertorneå församling, berättar att Svenska kyrkan etablerat ett samarbete med kommunen där man gemensamt erbjuder Jännä raamattureisu/Bibeläventyret till elever i mellanstadiet. Bibelberättelser dramatiseras på ett roligt sätt där dialogen sker på både svenska och meänkieli. Församlingen ordnade även ett läger för barn sommaren 2013.

”Vårt samarbete inleddes när vi lyfte telefonen och bjöd kommunens kontaktperson för finska och meänkielifrågor på fika. Efter ett tag så hade vi tillsammans ringat in ett arbetsområde där vi kunde samverka och där samverkan sedan föll sig helt naturlig. Det blev en början, en bra början, och sen har det fortsatt på fler områden. Nu tänker Övertorneå kommun inte på barn i mellanstadieåldern och verksamhet på finska/meänkieli utan att i samma veva tänka: ’Övertorneå församling’. Eller på arrangemang på finska/meänkieli utan att räkna med oss, just för att vår samverkan är etablerad. Vi ska inte stå med mössan i hand och be om ursäkt för att vi är Svenska kyrkan och arbetar rättighetsbaserat. Vi ska våga fråga och våga ta kontakt! Var trendsättare i lokala sammanhang! För det finns [inget] överflöd av välfungerande koncept kring minoritetsspråk som är relevanta och som skapar nyfikenhet, intresse och förståelse för t.ex. finska/meänkieli bland barn med minoritetsspråksbakgrund och med varierande språkfärdighet. En nyfikenhet, en förmedlad angelägenhet som en ”push” som ger föräldrar råg i ryggen att tala sitt språk med sina barn eller för barnet att själv nu eller senare i livet låta revitalisera sitt språk... Sommarlägret vill vi fortsätta med, i vilken form är inte klart. Konceptet fungerar. Jännä raamattureisu (Bibeläventyret) skapar tydligt ett behov och ett intresse under året i skolorna. Det gör att lägret säljer sig själv!”[67]

Att synliggöra minoritetsspråken

Medias betydelse

Föräldern och språkaktivisten Daniel Särkijärvi nämner medierna som ett viktigt sätt att stärka minoritetsspråken.

66 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014
67 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014

> ”Barnprogram på både TV och radio och interaktiva internetsidor med spel, sagor och tävlingar på meänkieli året runt är någonting som skulle göra det lättare att föra språket vidare.”[68]

Utbildningsradion har skapat en del sådant material på nationella minoritetsspråk, vilket är positivt. Att minoritetsspråken hörs i medierna bidrar till att höja deras status i samhället samtidigt som barn och unga får glädje av att kunna språken. En del program finns redan men utbudet är mindre när det gäller lite äldre barn och unga vuxna. Några undantag finns dock.

På webbsidan Minoritet.se[69] presenteras radiojournalisten Ida Brännström som gör programmet *Gränslöst* i Sveriges Radio, ett trespråkigt program för ungdomar med tyngdpunkt på meänkieli:

”– Jag vill göra intressanta program och språket är en bonus”, säger hon i intervjun.

”– Jag halkade in på Meänraatio redan innan jag ens tänkt på att bli journalist, typ som 16-åring”, berättar Ida.

Då såg hon sin trespråkighet som en chans att komma in på radion. Sedan praktiken har Ida jobbat heltid på radion och i dag har Ida medvetet valt att nischa in sig på minoriteter och minoritetsspråk med fokus på meänkieli. (…)

Ida talar finska, meänkieli och svenska. Eller som hon säger själv så ”blandar hon friskt mellan de tre språken”. Det gör hon även i Gränslöst men tyngden ligger på meänkieli och som programledare försöker hon hålla sig till meänkieli.

> ”Det är så vi unga pratar med varandra. Det ska inte vara så krångligt och komplicerat, Jag gillar inte att dra upp gränser. Mitt program ska bjuda in fler, även de bara kan lite meänkieli. De får ta delar på svenska, säger hon.”

Skyltar på minoritetsspråk

Lennart Rohdin, som varit med och utformat den nuvarande minoritetspolitiken och också arbetet med uppföljning av minoritetslagen, betonar vikten av att synliggöra minoritetsspråken i samhället i stort. Synliggörandet bidrar till att höja språkets status i barns och ungas ögon:

> ”Det finns givetvis väldigt mycket att göra, men jag tror inte man kan överskatta betydelsen av att minoritetsspråken är synliga i det offentliga rummet. Att se vägskyltar och skyltar i och på offentliga byggnader och anläggningar på sitt modersmål gör, att det ”är på riktigt”. Storsamhället har sett och ansett det betydelsefullt att skylta på ”vårt” språk. Det kan ge en självkänsla som är väsentlig, när det gäller att själv prioritera att lära sig och använda sitt minoritetsspråk. Ytterst ligger det hos den enskilde att avgöra, men modet och energin att ta det steget ökar säkert för många, när det är ett språk som tar plats i det offentliga rummet. Jag har någon gång sagt, att när ett barn - samiskt eller ickesamiskt - som växer upp i en samisk förvaltningsområdeskommun med fungerande skyltning och kommer till Stockholm frågar sina föräldrar varför inte skyltarna där också är på samiska - då har vi kommit rätt långt.”[70]

68 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014
69 http://www.minoritet.se/2947
70 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014

Slutsatser

Forskning och beprövad erfarenhet visar att det är mycket fördelaktigt för minoritets- och urfolksbarn att bli flerspråkiga. Många av barnen visar också själva på en positiv attityd till att lära sig sitt minoritetsspråk. Utbildningssystemet erbjuder dock inte barnen en reell chans att lära sig minoritetsspråken på en hög nivå vilket äventyrar språkens överlevnad i Sverige på lång sikt.

För att förbättra situationen måste revitaliseringen av alla fem minoritetsspråk effektiviseras, nya metoder skapas och resultaten analyseras kontinuerligt. Arenor måste erbjudas som är tillräckligt trygga för att även de som inte är säkra på sina språkkunskaper vågar ta steget och komma med. Verksamheterna måste vara lockande och kreativa, barnens och de ungas glädje och entusiasm måste vara vägledande. Här är det fördelaktigt med samarbete mellan flera aktörer som arbetar tillsammans och stärker varandra.

Att synliggöra språken i samhället höjer deras status i talarnas och omgivningens ögon vilket i sin tur gör det lättare för dem som vill ta tillbaka sina förlorade minoritetsspråk.

4. Att kunna påverka sin egen situation

”I skolan lyssnar lärarna, men de gör aldrig något. Lärarna och föräldrarna lyssnar men föräldrarna gör också något åt saker.”

En demokrati- och rättighetsfråga

En grundläggande princip i ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter är rätten att påverka i frågor som rör minoriteten. Detta har också kommit till uttryck i 5 § lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk där det anges att samråd ska ske:

> ”Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med representanter för minoriteterna i sådana frågor.”

Bestämmelsen gäller i alla landets kommuner, och inte bara inom de så kallade förvaltningsområdena. Enligt Europarådets kommentarer till ramkonventionen ska det vara fråga om effektivt inflytande. Delaktighetsfrågorna är av central betydelse för om minoritetsrättigheter ska kunna bli verklighet i Sverige.

På motsvarande sätt anges i barnkonventionen att barn ska ges möjlighet till inflytande och delaktighet (artikel 12).

Det är alltså en demokrati- och rättighetsfråga att göra barn och unga delaktiga i beslut som rör dem.

Barns tankar om inflytande

I den hearing som Svenska kyrkan och Sverigefinska ungdomsförbundet genomförde i mars 2014 med sverigefinska skolbarn fick eleverna svara på frågor om de upplever att de kan påverka. Fokuset i barnens svar blev påverkansmöjligheter i hemmet och i skolan.

Få påverkansmöjligheter

De sverigefinska eleverna menade att de fick uttrycka önskemål hemma och i skolan, men att det inte var givet att deras synpunkter beaktades även om det kunde förekomma:

> ”I skolan lyssnar lärarna, men de gör aldrig något åt det. Lärare och föräldrar lyssnar men föräldrar gör något också.”

> ”Jo, föräldrarna lyssnar och gör, om de har ledigt. Men min mamma är så mycket på jobbet, att jag aldrig riktigt kan vara med henne.”

> ”Föräldrar tar hand om oss nu och bryr sig om oss för att vi kan skicka pengar till dem när de blir äldre. Det är deras plan.”

> ”Föräldrarna lyssnar mer än lärarna. Det är deras uppgift.”

> ”Ibland blir det som vi vill (i skolan), inte alltid.”

En del hade också funderat på och utvecklat strategier för att öka sitt inflytande.

> ”Man får hela tiden tjata på föräldrarna. Jag vet att tjat hjälper.”

På uttrycklig fråga om eleverna visste hur de skulle kunna påverka i skolan svarade eleverna:

”Ja, elevrådet. Det är bra.”

”Lärarna lyssnar och skriver lappar och ger dem sedan till rektor.”

Eleverna på Svansteins Centralskola i Övertorneå fokuserade i sina svar på delaktigheten i skolan och specifika frågor som de skulle vilja ha inflytande över:

Teckning från hearingen vid Svansteins Centralskola

”Kanske att barn får bestemma mera i skolan. Man kanske ha lite inte så stränga lärare.”

”Jag vill att om han/hon vill till eksämpel ha en kompisgunga, alltså ska få det, alltså att klasserna som vill ha en kompisgunga ska sälja något till andra så man får råd med de.”

”Att barn ska få ha flextid.”

”Bestämma mer i skolan”

”Jag tycker att barn ska få bestämma vad det ska va för mat.”

”jag tycker att barn i skolor ska få bestämma maten i skolan”

”Att barn ska få bestämma mer i skolan”

”Jag vill att vi ska få längre raster.”

”Jag vill att barn ska få bestämma mer om mat om hur den ska smaka”

Ungas tankar om inflytande

Veera Jokirinne, generalsekreterare för Sverigefinska ungdomsförbundet, menar att det kan vara svårt för sverigefinska ungdomar att delta i den formen av samrådsmöten som många kommuner

valt. Det finns många hinder mot ungas deltagande såsom samrådens utformning, sättet att välja ledamöter till samråden och innehållet i själva samråden. Unga sverigefinnar är inte organiserade i traditionella sverigefinska lokalföreningar i någon större utsträckning idag. Ungas engagemang och aktivism ser annorlunda ut jämfört med tidigare generationers organisationskultur. Därför bör det inte bara finnas en väg in i samrådförfaranden, dvs. genom lång föreningserfarenhet. Det behövs också insatser för att öka ungas förståelse för vad samråden innebär:

> ”Det är även viktigt att tydliggöra vad samrådet innebär, vad man kan påverka, på vilket sätt och var fattas det slutgiltiga besluten. Personer som varit väldigt engagerade i nationella minoritetsfrågor under det sista 20 åren har ett övertag som gör det svårt för nya individer oavsett ålder att bli delaktiga. Inbyggda mönster inom förningslivet, samråden och myndigheterna gör det svårt för nya individer att bli delaktiga i det nationella minoritetsarbetet.”[71]

Veera Jokirinne tror att det vore möjligt att nå fler sverigefinska unga genom att välja andra platser för dialog än kommunalhuset, miljöer och sammanhang som upplevs som mer öppna och där yngre känner sig mer hemma, såsom kulturhus och ungdomsgårdar. Det är också viktigt att fundera på vilket sätt man bjuder in yngre till dialog och på vilka tider man förlägger dialogforum. Det kan också vara intressantare att delta om dialogen kommer att handla om en specifik fråga.

Josefina Lundgren Skerk, ung ledamot i Sametinget, ser det som ett stort problem att unga inte i tillräcklig omfattning upplever att de kan påverka sin situation och omvärld. Hon anser inte att det är svårare att få unga att delta i samråd, än att engagera andra grupper, men att metoden för att engagera och kommunicera till unga inte är anpassade efter målgruppen. Josefina Lundgren Skerk menar att det är en fördom att unga inte skulle vara intresserade. Det handlar snarare om bristande nätverk och bristande resurser:

> ”En del unga har redan från start förmågan att göra sig hörd, men den stora majoriteten har inte det som utgångspunkt. De blir tysta, försöker lyssna för att lära sig, men om det sker utan mentorer eller faktiska uppdrag är det svårt att få tid, kraft och möjlighet att sätta sig in i frågorna i tillräcklig omfattning och inte minst att våga tro på sina egna idéer, kunskaper och känslor inför de andra. Därför tror jag att det stämmer att idag, utan kapacitetsbyggande åtgärder, är det inte ungdomarna som påverkar de beslut där deras röst borde vara självklar.”[72]

Vid en workshop för minoritets- och urfolksungdomar den 15 mars 2014 i Göteborg, som arrangerades av Sverigefinska ungdomsförbundet, diskuterades ungas möjligheter till inflytande. Cirka 20 ungdomar deltog i workshopen, varav majoriteten var sverigefinnar.

Ungdomarna ansåg att det är viktigt att ungdomar görs delaktiga genom direkt dialog – att de blir tillfrågade. Det är viktigt att få med ett tydligt ungdomsperspektiv i olika sammanhang. De sverigefinska ungdomarna ansåg att den andra och tredje generationen sverigefinnar behöver ges större plats och att det är en strukturell fråga inom minoriteten.

De samiska ungdomarna menade att Sáminuorra har en bra kanal för att nå samiska barn och unga genom sin egen tidning Nuorat. Det ger samiska ungdomar en egen plattform att agera utifrån. Det är också viktigt att ungdomar finns med i strukturerna. Sametinget har en positiv inställning till ungdomsförbundet och det finns också ett ungdomsråd inom Sametinget.

---

71 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014
72 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014

Ungas engagemang skulle, enligt deltagarna, kunna främjas på olika sätt. Unga behöver mer kunskap om minoritetsrättigheter. Det är basen för att själva kunna bli aktiva i frågor som berör dem. Det behövs kapacitetsuppbyggnad både i ungdomarnas egna organisationer och bland enskilda individer. Unga behöver lära sig mer om specifika rättigheter så att man kan använda dessa i kommunen. Man menade också att barn och unga behöver organisera sig i högre grad. Det är vikigt att stärka ungdomsförbunden så att de kan anordna utbildningar om rättigheter och annat.

Den enda nationella minoriteten som inte har haft ett eget ungdomsförbund är tornedalingarna. I mars 2014 bildades så ungdomsförbundet Met Nuoret som definierar sig själva så här:

> ”Met Nuoret är en organisation för unga som känner samhörighet med meänkieli och det ursprungliga språkområdets kultur och historia. Met Nuoret - Tornedalingarnas Ungdomsförbund ska verka för att stärka unga tornedalingars identitet, språkliga och kulturella utveckling och vara opinionsbildande, ett språkrör för barn och ungdomar i högre instanser.”

Eva Törmä, föreningens första ordförande, kommenterar bildandet så här:

> – Det känns helt fantastiskt, nu kör vi! Vi ska växa och upplysa att tornedalingar och meänkieli är något vi ska vara stolta över.”[73]

Den 29 mars 2014 arrangerades seminariet ”Minoritetspolitik på ungas villkor” i Stockholm. Det var ett samarrangemang mellan Sverigefinländarnas delegation, Samiskt språkcentrum/Sametinget, Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset och Svenska kyrkan. Seminariet fokuserade bl.a. på ungas påverkansmöjligheter och minoritetsspråkens framtid. I den avslutande paneldiskussionen efterlyste de unga deltagarna ytterligare insatser från stat och kommun för att säkerställa barns och ungas språkliga rättigheter.

Det konstaterades att dialogmöten och samråden inte är skapade för barn och unga. Det upplevs som tråkigt, processen går för långsam och det finns heller inga sanktioner mot kommuner som inte sköter sig. Minoritetsungdomarna betonade att det är viktigt att minoriteterna håller ihop för det gör dem starkare. Minortitets- och urfolksorganistationer uppmanades att ge unga ansvar för de kan bidra.

Panelister vid seminariet ”Minoritetspolitik på ungas villkor”, Stockholm, 29 mars 2014
Foto: Sigurdur Hathorsson

73 http://www.minoritet.se/3029

Två av panelisterna var unga föräldrar och de menade att det är svårt för familjer att orka ensamma hur länge som helst. De efterlyste stöd i sin kamp att ge sina barn minoritetsspråket. Lagen om nationella minoriteter fungerar inte som avsett när det gäller att erbjuda förskola. Lagen upplevs som tandlös och de frustrerade föräldrarna har ingenstans att vända sig när de inte får minoritetsspråkig förskola. Det behövs mötesplatser där man kan få träffa andra föräldrar och andra barn i samma situation.

De unga som nu ska ta vid arbetet med minoritetsrättigheter behöver verktyg från generationen före. Det behövs stöd till unga föräldrar inom de egna organisationerna, politiskt och strukturellt stöd från samhället för att klara revitaliseringen. Det måste finnas en inbyggd förståelse i kommuner så att inte barnfamiljer och deras barn och unga alltid ska behöva kämpa för rättigheter som de har.

Stor risk för demokratiskt underskott

Frågan om hur man ska utforma samråden i kommunerna har fått mycket uppmärksamhet i genomförandet av minoritetspolitiken. Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, som svarar för uppföljning av minoritetslagen, har arbetat särskilt med att öka minoriteternas inflytande och även med att sprida goda exempel på samrådsformer.

Sverigefinska Ungdomsförbundet skickade i september 2012 ut en enkät rörande ungas delaktighet till 40 kommuner som ingick i förvaltningsområdet för finska. Resultaten var nedslående. På frågan om personer under 25 år ingick i samrådsgruppen svarade kommunerna följande.

Totalt 27 av 40 tillfrågade kommuner svarade:
2 kommuner som har 2 av 10 representanter under 25 år (5 %)
1 kommun som har 1 av 10 representanter under 25 år (2,5 %)
24 kommuner som har 0 representanter under 25 år (60 %)
13 kommuner svarade inte på enkäten trots påminnelser (32,5 %)

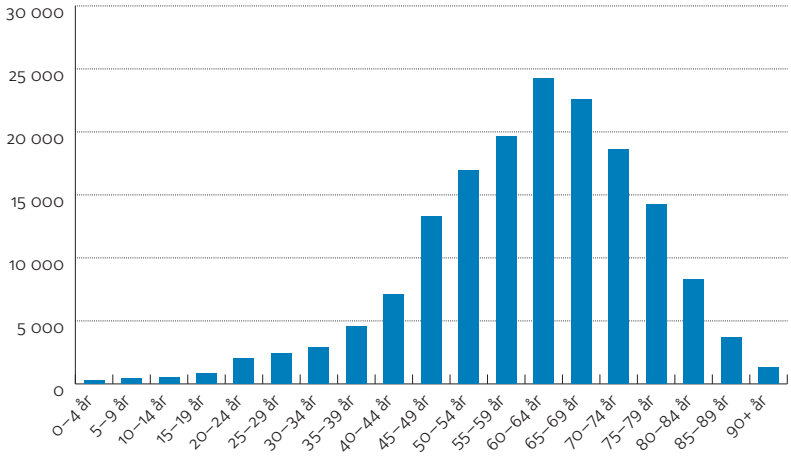
Slutsatsen är att sverigefinska ungas delaktighet, i vart fall hösten 2012, var alltså ytterst begränsad i de kommuner som svarade. Resultatet är bekymmersamt ur ett demokratiskt perspektiv. Detta var alltså två och ett halvt år efter det att förvaltningsområdena utvidgats och kommunerna fått ytterligare resurser för minoritetsarbetet. Det är också lite förvånande att så många kommuner inte svarade eller att de själva inte fortsatte dialogen med Sverigefinska ungdomsförbundet som gjorde dessa efterfrågningar.

Den sverigefinska gruppen finns medtagen i befolkningsstatistik över personer födda i Finland, deras barn och barnbarn. Denna grupp går under benämningen *sverigefinländare*, eftersom den förutom sverigefinnar också inkluderar personer med finlandssvensk bakgrund i Sverige (dvs. personer som har svenska som första språk). Antalet sverigefinländare är i dag dryga 700 000 personer, enligt SCB:s statistik. Det finns inga säkra uppgifter på hur stor andel av dessa 700 000 är finlandssvenskar boende i Sverige. Det innebär att vi inte känner till hur många som är sverigefinnar.

Om man bryter ner statistiken i olika generationer kan man konstatera att 76 % av sverigefinländarna är födda i Sverige.[74] Dessa 76 % är mycket intressanta om man vill undersöka sverigefinska barn och ungas och deras föräldrars behov och önskemål.

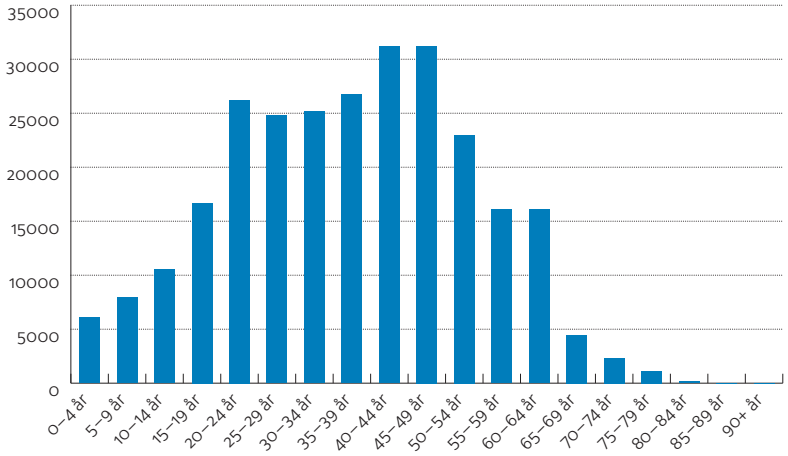
74 Svenska kyrkan m.fl.: ”Sverigefinnarna och finska språket – En analys av språkbevarande och strategiska vägval”, 2013, https://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=985595

Första generationen sverigefinländare (födda i Finland): 163 867 personer

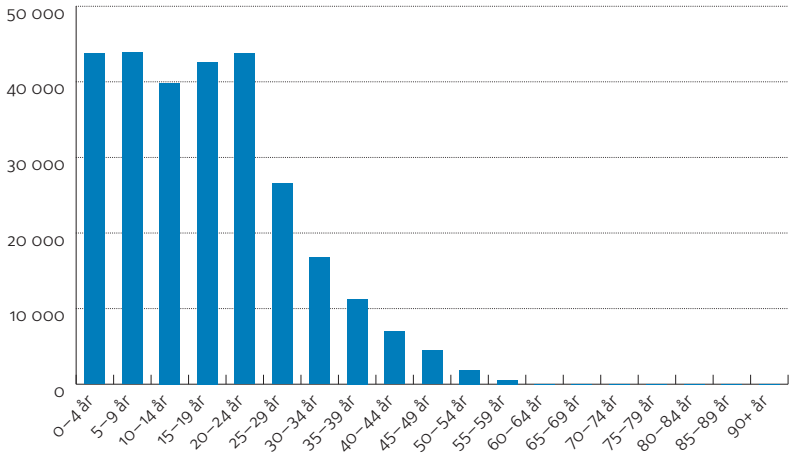
Den första generationen sverigefinländare är idag i huvudsak medelåders och äldre personer. Närmare hälften av dem har redan uppnått pensionsålder.

Andra generationen sverigefinländare (i vart fall en förälder född i Finland): 262 658 personer

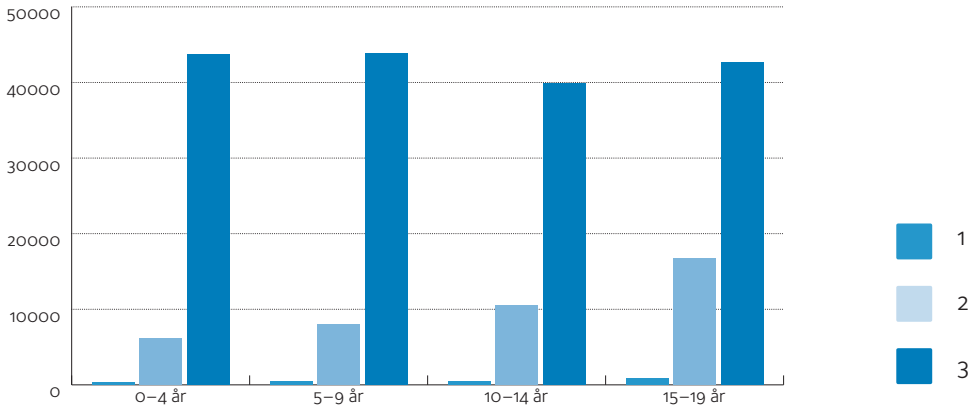
Den andra generationen sverigefinländare är framför allt i den åldern att de kan ha egna barn i skolålder.

Tredje generationen sverigefinländare (i vart fall en mor- eller farförälder född i Finland): 282 280 personer

Den tredje generationen sverigefinländare är framför allt barn, unga och yngre vuxna. De äldsta i denna generation har nu själva nått den ålder då de har eller planerar att skaffa barn-

Sverigefinländare 0–19 år, fördelade per generation

En slutsats som man kan dra av dessa tabeller är att sverigefinnar som ingår i första, andra och tredje generationen har olika förutsättningar och olika behov när det gäller tillgången till samhällsservice enligt minoritetslagen och olika typer av skol- och revitaliseringsinsatser. De sverigefinska barnen växer också i allt högre grad upp i flerspråkiga familjer där det talas mer än bara minoritetsspråket i hemmet. Skolans förutsättningar att stödja och främja bevarandet av minoritetsspråket är begränsade. En del familjer är intresserade av olika typer av aktiviteter som främjar barnens språkutveckling i minoritetsspråket och stärker barnens minoritetsidentitet.

Om sverigefinska unga och sverigefinska föräldrar till barn och unga inte finns med i samråden som sker i kommunerna eller att deras synpunkter inte inhämtas på andra sätt, är det mycket stor risk att de specifika behov som rör barn och unga inte blir tillräckligt belysta och att de inte kommer att beaktas i tillräcklig omfattning. Om man dessutom tar hänsyn till att 76 % av sverigefinländarna hör till andra och tredje generationen, är det lätt att förstå att det blir ett demokratiskt problem om det i huvudsak är medelålders och äldre från första generationen som deltar i samråden.

Hörs de unga i de kommunala samråden?

Inom ramen för Svenska kyrkans kartläggningsarbete har vi tillfrågat några kommunala samordare i det finska förvaltningsområdet om deras erfarenheter av samråd och ungas delaktighet. Vi ville veta om och i så fall varför det är svårt att få med unga i samråden. Har de ungdomar som deltar möjlighet att påverka beslut?

En samordnare i en större sverigefinsk kommun menar att det framför allt handlar om sätten att nå unga och att äldre inte alltid vill släppa ifrån sig makt:

> ”Det kan vara svårt att hitta informationskanaler för att nå unga. Över huvud taget har kanalerna som används för att informera om unga bl.a. om modersmål varit obefintliga och vi försöker nu skapa sådana strukturer. Minoritetsstatusen har bidragit till en ny stolthet som kan bidra till att öka barns och ungas positiva inställning till frågor som rör finskan. Den enda kanalen vi har i dag för att nå sverigefinska barn är föräldrar/mor- och farföräldrar och modersmålslärare. Utgångspunkten för allt sverigefinskt arbete måste vara tvåspråkighet. Man behöver använda svenskspråkig media för att nå yngre. Första generationen är en minoritet i minoriteten och frågan blir då hur man får med andra och tredje generationen i samråden – kanske genom fasta kvoter såsom i jämställdhetssammanhang. Vi behöver fundera över hur och på vilket språk vi informerar om minoritetsrättigheter, använder vi sociala medier såsom twitter och instagram eller räcker det med information på kommunens hemsida? Finns det annonser i andra tidningar än den sverigefinska veckotidningen? Här skulle t.ex. sverigefinska ungdomsförbundet kunna bidra med att skapa nya modeller för att nå unga.
>
> Barn och unga har exakt samma förståelse för sin egen livssituation som vuxna och att påstå något annat är förminska barn och unga och det är en härskarteknik som begränsar barns och ungas makt. I en del kommuner pågår revirstrider mellan de äldre åldersgrupperna och då glömmer man ofta bort grundförutsättningen för minoritetens bevarande nämligen barn och unga. Det kan vara så att en del äldre har sysslat med minoritetspolitiska frågor så länge att de inte längre märker vad som är bäst för den egna minoriteten. Och det är stor risk för att de få ungdomar som ger sig in i minoritetsarbetet blir uttröttade av gamla konflikter. Men frågan gäller inte bara barn och unga utan alla som inte har varit med aktivt i minoritetsarbetet och som inte får vara med och påverka i gemensamma frågor.”[75]

En samordnare i en mindre sverigefinsk kommun menar att det är svårt att få med unga i samråden:

> ”För att kunna bilda en samrådsgrupp brukar man ofta börja med att kontakta lokala finska föreningar och kyrkliga aktörer. Unga och barnfamiljer har oftast inte en aktiv roll i dessa organisationer. Småbarnsföräldrarnas tid går i första hand till att springa mellan hemmet och arbetet och för ungdomarnas del till egna hobby- och fritidsintressen. Tiden verkar helt enkelt inte räcka till att sitta i möten – på dagarna är man på jobbet och i skolan och på kvällarna har man fritidsintressen. Min bedömning är att det är viktigt att hitta andra samrådsformer vid sidan av regelbundna samrådsmöten. Småbarnsföräldrar och ungdomar är inte pigga på möten

75 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014

eller att organisera sig genom organisationer. De kan dock vara intresserade av att delta i öppna diskussionsforum eller att driva projekt som intresserar dem eller deras barn. Det är viktigt att del i aktiverandet av barnfamiljer och ungdomar så att de får vara med och förverkliga egna projekt. Förförståelse har de. Det är nästan omöjligt att lyckas få igång barn- och ungdomsverksamhet om [barnen och ungdomarna] inte får vara med och delta aktivt i planeringen.

Om det visar sig svårt att få med unga och unga vuxna i samråden, kan en bra lösning vara att skapa friare referensgrupper. Referensgruppen kan planera verksamhet ur målgruppens perspektiv och detta arbete kan sedan fortsätta i samrådsgruppen.

Min egen erfarenhet är att entusiastiska unga och barnfamiljer tas emot med öppna armar. Att hitta dem kan dock vara svårt. Både kommuner och de sverigefinska organisationerna har problem att nå denna målgrupp."[76]

En tredje samordnaren från en mellanstor sverigefinsk kommun bedömer att kommunen behöver göra mer:

"Vi kanske inte ens har bett unga att vara med i samråden! I vår kommun har vi hittills inte sökt unga till samråden. Däremot försöker vi förändra vårt arbetssätt till en mer medveten strategisk verksamhet och se till att vår arbetsgrupp för samverkan vidgas så att den bättre motsvara minoritetens åldersfördelning. Det har vi lyckats med. De yngsta i gruppen är 30-åriga småbarnsföräldrar. Vi har också talat om att skapa en ungdomsgrupp för kulturfrågor, dvs. en egen grupp för egna frågor. Då har kanske ingen skäl att ifrågasätta ungar förförståelse. Och då kommer beslut och förslag i verksamheten att ligga i de ungas egna händer."[77]

Vi har också velat veta hur unga sverigefinnar upplever samråden. Janne Lähdeho är en ung sverigefinne i Trollhättan som sedan några år tillbaka ingår i kommunens samrådsgrupp. Han är ordförande för den lokala sverigefinska ungdomsorganisationen och vice ordförande i Sverigefinska ungdomsförbundet. Här är några av hans erfarenheter från detta arbete.

"Min egen erfarenhet är att de inte lyssnar [på mig] på samråden. Det är många äldre där och jag är den enda yngre, och jag är inte heller så ung, 29 år, de lyssnar inte så mycket och det är svårt att få igenom frågor… Jag blev ombedd att vara med för at jag drivit sverigefinska ungas frågor i Trollhättan, så jag har företrätt unga."[78]

På frågan vilka frågor sverigefinnarna driver i samråden svarar Janne Lähdeaho att det handlar om äldreomsorgsfrågor, författarbesök och konserter för äldre:

"De har en sån karaokefilosofi. Och om de någon gång vill ordna något för yngre, så vill de ordna karaoke och det passar inte. Ungdomsfrågor och sådant som ungdomar vill ha diskuteras inte. En förskola skulle startas 2012 och det har man inte ens börjat med ännu."

76 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014
77 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014
78 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014

Janne Lähdeaho säger att han vill driva ungdomsfrågor, att unga ska ha något att göra, förskola, att det fanns tvåspråkiga klasser, men allra mest att ungdomar ska ha något roligt att göra:

> ”Att unga skulle få vara med och besluta om frågor. De här frågorna står i barnkonventionen, jag har studerat det närmare, och unga har rätt att vara med och bestämma om frågor. Men det är inte så lätt att få vara med. Särskilt inte när det sitter äldre finska män där, då kommer man inte med. Det är lite så att när man kommer som yngre och inte har så mycket erfarenhet, så lyssnar inte gubbarna på en.”

Janne Lähdeaho menar att man behöver arbeta aktivt med att få med unga i kommunernas samråd. Han får samtal från andra kommuner om hur man ska göra:

> ”De har inte unga med någonstans. Många unga vet inte ens om vad ett förvaltningsområde är, eftersom andra inte heller vet vad det är… Det är klart att det inte väcker något intresse om ingen berättar och man inte vet, Man skulle kunna säga till ungdomar att kom med och påverka så skulle det komma ungdomar.”[79]

Josefina Lundgren Skerk, ung ledamot i Sametinget, anser att man kan främja ungas deltagande i kommunala samråden genom att arbeta medvete med dessa frågor:

> ”Genom ett aktivt arbete med att nå ungdomarna, tillfråga dem personligen (inga massmejl eller brevutskick) och sedan bygga deras kapacitet. Det är också viktigt att bygga den samiska självkänslan. Föräldrar har svårt att förmedla ett värde till sina barn som de själva aldrig fått möjligheten att bygga upp, och därför drabbar det även nästa generation. Tron på att ens egna frågor är samiska frågor och att de är viktiga behöver stärkas.”[80]

Slutsatser

Barn och ungas möjlighet till inflytande är både en rättighets- och demokratifråga. Barn och ungas egen förmåga behöver lyftas fram tydligare och deras inflytande måste förbättras. Det är ett gemensamt ansvar för beslutsfattare, myndighetsföreträdare och det civila samhället.

Barn och unga kan bidra med värdefulla synpunkter, om de bara ges möjlighet till inflytande. Fler kan göra något för att förbättra barns och ungas möjligheter att påverka.

Det behövs ett systematiskt arbete för att fånga in och synliggöra ungas synpunkter i det kommunala arbetet. Kommunerna behöver säkerställa att samråden enligt lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk utformas att unga kan påverka.

79 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014
80 Uppgift till kyrkokansliet lämnad i mars 2014

Slutord: Att göra skillnad

Ibland kan en enda person göra skillnad för att stärka barn och unga som tillhör minoriteter och urfolk. Det kan vara en enskild lärare eller någon annan, som trots svåra lokala utmaningar ändå lyckas skapa en positiv miljö som lockar barn och ungdomar och som stärker dem i deras identitet och ger dem hopp.

En sådan person är Naim Tahiri. Han arbetar som modersmålslärare i romani chib i Örebro och arbetar framgångsrikt med att få allt fler unga romer att både bevara sitt minoritetsspråk och att ta studenten. Han har bl.a. varit med och skapat fritidsverksamhet för de romska barnen och ungdomarna vid sidan av sitt arbete i skolan. I en rapport från 2008 beskriver en före detta elev vad modersmålsläraren betytt för de romska eleverna:

> "Jag har inte gått igenom det ni andra beskriver, jag har fått stöd från mina föräldrar och min hemspråkslärare och jag var den första romska tjejen i Örebro som gått ut gymnasiet. Jag tror att det betytt mycket för andra romska flickor. Nu är det 14 romska tjejer som går på gymnasiet i Örebro. Vi har en romsk lärare i skolan, Naim Tahiri, och han har betytt jättemycket. Han var vår handledare både på fritiden och i skolan. Jag tror att det är mycket viktigt att modersmålsläraren kan ge extra hjälp i skolan. I Örebro finns också föreningen Örebros Romska Träffpunkt, där tjejer träffas i grupp. Vi vill få bort bilden att romska tjejer ska gifta sig och laga mat och inget annat. Vi har många aktiviteter och alla går i skolan och satsar hårt."[81]

81 Med romer för romer, Nationell konferens för romska organisationer, kommuner och andra aktörer 23–24 oktober 2008, http://arkiv.minoritet.se/romadelegationen/www.romadelegationen.se/dynamaster/file_archive/081203/16d9d5bcfbd5c87e8f6df718dea-6bad8/Romer_Dokumentaton_nov2008.pdf